

קונטרס

הכנה

ליום הדין

שיחות חיזוק והדרכה מרבינו ראש הישיבה

מרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א

ראש השנה

תשס"ו - תש"ע

תוכן הענינים

מאמר א - חרדת האלול

- ❖ ירידת הדורות
  - ❖ לחוש את אימת הדין
  - ❖ בכל דרכיך דעהו
  - ❖ במה אקדם ה' אכף לאלקי מרום
  - ❖ דיני שמים - טובת האדם
  - ❖ התהפכות מרע לטוב - על ידי מוסר ותפילה
  - ❖ ברגע קטן יצא מאפילה לאור גדול
- ❖ "תשובה שלמה", מהי?
  - ❖ מידות טובות ומידות רעות
  - ❖ החטא חולי הנפש
  - ❖ להגדיל היראה ולהקטין הנסיון
  - ❖ יראת שמים בדורות הקודמים
  - ❖ כל ההתחלות קשות - מכאן ואילך יערב לכם
  - ❖ נסיונות מחמת קדושת הימים

מאמר ד - הכנה לראש השנה

- ❖ אמונה בשכר ועונש
- ❖ דין ומשפט בראש השנה
- ❖ שמחים בדין, מדוע?
- ❖ פסוקי ברכת כהנים - יסוד האמונה
- ❖ תורה וגמילות חסדים
- ❖ אברח ממך אליך
- ❖ חידושו של הירושלמי

מאמר ה - הדרך לתשובה

- ❖ תשובה שלמה בשעה קלה
- ❖ מוסר החכמים והמוכיחים
- ❖ בכל דור יש מורה דרך לעבודת השם
- ❖ התעוררות לתיקון המעשים ללא עצבות
- ❖ התנאים לתשובה שלמה
- ❖ חזרה תמידית על הדברים הצריכים חיזוק
- ❖ עיקר הטעון תיקון בימינו - מידות טובות
- ❖ התגברות היצר בזמנים של קדושה
- ❖ חשבון הנפש בכל דבר
- ❖ שויתי השם לנגדי תמיד

- ❖ תפילות הימים הנוראים, כיצד?
- ❖ "מחשבה אחת של מוסר"

מאמר ב - הדרך לזכות בדין

- ❖ אין ראייה משנים קודמות שיצא זכאי בדין
- ❖ כל דרך איש ישר בעיניו
- ❖ הכרת חומר החטאים
- ❖ אנשים ישרים בלבותם, ינהמו על חטאיהם כנהמת ים
- ❖ "שמה יעבירונו", חומרתו של חטא בשוגג
- ❖ לימוד בספרי המוסר לעתים מזומנים
- ❖ התפילה כתיקונה כלימוד המוסר
- ❖ כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה
- ❖ מלכויות - קבלת עול מלכות שמים
- ❖ הדרך להגיע לאהבת השם
- ❖ תורת חובות הלבבות
- ❖ קבלת עול מלכות שמים בהנחת תפילין ומזוזה
- ❖ "אמרו לפני מלכויות" - השמחה בעבדות
- ❖ קרבת אלקים על ידי התפילה
- ❖ הבא ליטהר מסייעין אותו
- ❖ לשמוע מוסר החכמים

מאמר ג - להגדיל היראה ולהקטין הנסיון

- ❖ ארבעים ימי רצון
- ❖ התעוררות לתשובה בדברים הצריכים תיקון

מאמר א

חרדת האלול

אלול תשס"ח

ירידת הדורות

כבר דורות רבים ניכר ירידת הדורות בהרגשת חרדת האלול, וכפי שתיאר זאת מרן הגר"ס זצ"ל (אור ישראל מכתב י"ד) "מלפנים כאשר ידעתי כל איש אחזו פלצות מקול הקורא קדוש אלול", בדור שלפני רבי ישראל סלנטר הרגישו פלצות ופחד מאימת הדין, ואילו בתקופתו כתב הגר"ס כי "חרדת האלול כמעט נכבתה", ונותר רק דרגה קטנה מאד של אימת הדין. כך לפני יותר ממאה וחמישים שנה.

וזכורני מה שסיפר לי זקן אחד שכבר הלך לעולמו כיצד היה נראה חודש אלול בזמנו לפני פחות ממאה שנה, שהעגלונים בשוק אשר היו בעלי המקצוע הפשוט ביותר, כאשר היו מתקוטטים ביניהם היה האחד אומר לחבירו הלא אלול היום וכיצד אתה מדבר כן - כך היה מפחיד אותו באלול, כי אלול הפיל פחד על האנשים הפשוטים ביותר. כך היה לפני כמאה שנה.

ואילו בדורינו סיפר לי אדם שהיה מתגורר לפני כמה שנים בערי השדה (קרית גת) כי אז הרגיש שם את חרדת האלול, ואף האנשים הפשוטים ובעלי בתים היו מרגישים את אימת הדין, ואילו במקום מגוריו עכשיו בבני ברק אינו מרגיש כך - עד כדי כך! זה כבר לא "כמעט נכבתה" אלא ממש נכבתה חרדת האלול, ואמנם מן הסתם יש הרגשה פנימית בלב אבל אינה ניכרת כלפי חוץ.

לחוש את אימת הדין

ומן הראוי להתבונן מה היא באמת סיבת ירידת הדורות, הלא אין מדובר בגאונות או בצדקות אלא ביראת שמים, ומפני מה ירידת הדורות בזה גדולה כל כך.

וכתב רבי ישראל באגרתו כי במשך הדורות "ספו תמו גדולי היראים אשר חרדתם מאימת המשפט התראה על פניהם ועשתה רושם בלב הסרים אחרים", כי מלפנים שהיו גדולי יראה עם יראת שמים גדולה, והיתה אימת הדין ניכרת על פניהם, הרי בראיית אימת הדין על אחרים הושפעו שיהיה פלצות ופחד מאימת הדין, אך בדורו של רבי ישראל כבר חרדת האלול כמעט נכבתה, מאחר והיו בדרגה נמוכה יותר שלא היו גדולי יראה כמו שהיה מלפנים.

והסיבה שלא זכינו לגדולי יראה כמו שהיה פעם, זהו מפני שיראת שמים מקבלים על ידי השפעה, כשרואים יראה או על ידי לימוד המוסר. והכלל בזה, לא שייך לקבל יראת שמים אם לא ילמד ליראה, כי יראת שמים אינה דבר טבעי, אלא צריך לקבל השפעה מאחרים, או שהוא בעצמו יקבל מספרי מוסר. וכבר בדורו של הגר"ס כמעט נכבתה חרדת האלול, ולפני כמאה שנה עדיין היה ניכר משהו, וכחיום כבר נתמעט ונתמעט ואין גדולי יראה משפיעים כמו שהיה פעם, ולכן אין חרדת האלול ניכרת.

ושמעתי כי לפני שנים רבות היה אדם שנסע לאחד מגדולי הצדיקים בתקופתו וחזר מלא רושם, ושאלוהו מה למד אצל הצדיק שהוא מתפעל כל כך, ואמר כי ראה אצלו שיש רבוננו של עולם, ושאלוהו וכי עד עתה לא ידעת זאת, ואמר כי אמנם ידעתי אך לא ראיתי, מפני שיש הבדל גדול בין ידיעה לראייה.

וכמו כן אם רואים אימת הדין זה משפיע, כפי שראיתי בעיני בעלי בתים פשוטים מאד, ואחד מהם היה משמש כפקיד בבנק, ובמשך השנה היה מקבל קהל בגילוי ראש, ואילו בימים נוראים כשהיה

נקרא לעלות לתורה היה בוכה מאימת הדין, כי בצעירותו למד בוואלוז'ין אצל הנצי"ב זצ"ל, וראה אימת הדין מה היא, ואמנם במשך השנה הוא שוכח מזה, אך בימים נוראים היה נזכר ובוכה.

אבל בדורנו כבר לא ראו גדולי יראה כאלו, כי כל דור מקבל השפעתו מהדור הקודם, והמושפע הוא פחות מהמשיפע, וככל שהמשיפע הוא יותר קטן כך גם המושפע קטן יותר. אכן מכל מקום גם אנו יודעים כי יש יום הדין, וכאשר נחשוב ונתבונן בזה נוכל לקבל אימת הדין.

ומן הראוי לידע כי כל מחשבה משפיעה על האדם, כפי שאמר פעם מרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל בזמן אלול כי העצה היא לזכור שעשיו אלול, ובאם לא יסיח דעתו מכך ממילא כל הנהגתו תהיה אחרת, גם אם רק יודעים וזוכרים שיש יום הדין, הרי זה גם כן מעורר לתשובה, כי בזכירת יום הדין יש התעוררות לזהירות בתוספת דקדוק במצוות.

בכל דרכיך דעהו

והנה צריך שתהא התשובה קיימת ולא תשובה זמנית, ואם רוצים שהמצב ישאר קיים לזמן רב, צריך לשנות את ההשקפה כיצד מסתכלים על החיים, האם עיקר התכלית הוא עולם הזה או עולם הבא, כי אם העולם הזה נקבע עיקר בלב האדם הרי זה לא טוב כמו שכתוב (דברים ח, יב) "פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך", וכתוב (שם לב, טו) "וישמון ישורון ויבעט".

אמנם אם זוכרים שיש עולם הבא, כבר כל החיים מתנהלים בצורה אחרת, וכל מעשה יש בו חשבון של רווח מול הפסד, כפי שבגשמיות עושים חשבונות האם כדאי או לא כדאי, וכאשר העולם הבא הוא עיקר והכל הולך כפי חשבונות של עולם הבא הרי זו תשובה שלמה.

והדרך שיהיו כל המעשים מחושבים לפי חשבונות של עולם הבא היא כדכתיב (משלי ג, ו) "בכל דרכיך דעהו", וכבר כתב הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ג ה"ג) כי אם אדם ישן כדי שיהיה בריא לעבודת ה' נמצאת שינה שלו עבודה למקום, והרי הוא עובד ה' בשינתו, וכך במשך כל היום כולו, כשהוא אוכל הוא עובד ה', ובשעת השינה הוא עובד ה', אבל זהו רק אם הוא חי במצב כזה שכל דבר בחשבון שיהא לו כח לעבודת ה'.

במה אקדם ה' אכף לאלקי מרום

ורבנו יונה בשערי תשובה (א, כה) הביא את הפסוק (מיכה ו, ו) "במה אקדם ה' אכף לאלקי מרום", ופירש כי במה אקדם ה' היינו על רוב חסדיו, שהרי מקבלים הרבה טובות וחסדים בעולם הזה, ומצד הכרת הטוב מחויבים אנו לשלם עליהם, ובמה אכף לאלקי מרום היינו על רוב חטאי, כיצד מתקנים את החטאים, להתרצות ולכפר להינצל מדיני שמים.

ועל כך באה התשובה (מיכה שם ח) "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך וגו'" והיינו שני חלקים, האחד הגיד לך אדם "מה טוב", מה כדאי לך, כי כל הבריאה נבראה לטובת האדם, וכגון מה שקבע ה' בטבע שאם לא יאכל יהא רעב, הרי זה לטובת האדם, כי אם לא ירגיש ברעבוננו לא יאכל ויגוע ברעב, ולכן נתנו לו רעב שייצטער כשאינו אוכל, וכאשר המאכל טוב יש גם הנאה באכילתו, וממילא הגוף דורש את מאכלו ומקבל חיות. וכמו כן ברוחניות הגיד לך אדם "מה טוב", ומה ה' "דורש ממך", כי מה שהקב"ה דורש מן האדם הוא בשביל שזה טובתו של האדם.

"כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך", ופירש רבינו יונה שם בזה"ל, כי אם עשות משפט ואהבת חסד - כי זה נבחר מן העולות והמנחות לקדם בו את ה' על חסדיו, והצנע לכת עם אלקיך - זה עיקר כניעתך לעבוד את ה' בהצנע לכת, כי זה יורה על כניעתך שלא תחמוד כבוד על מעשיך הנכבדים אף כי על המעלות אשר לא יחפוץ בהם היוצר את יצוריו, כי אין להתהלל בהם, כמו העושר והגבורה ומיני החכמות, זולתי השכל וידוע את ה' יתברך, כמו שנאמר (ירמיה ט, כב - כג) אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, עכ"ל.

ועוד כתב רבינו יונה שם (אות כד) בביאור מעלת ההכנעה וזה לשונו, "והמדרגה העליונה בהכנעה המחוייבת מדרך התשובה, שיגדיל ויאדיר עבודת ה', ולא יחזיק טובה לעצמו, כי יקטן הכל בעיניו כנגד

מה שהוא חייב בעבודת השם, על כן יכנע ויעבוד בהצנע, ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים, ולא יבקש תפארת אדם על פעליו המפוארים ויסתירם מדעתם כפי היכולת, עכ"ל.

דיני שמים - טובת האדם

וכפי שטבעו של גוף האדם נברא לטובתו, שהוא רעב כדי שיאכל ויחיה ועוד, כך גם יום הדין על עתידו של אדם זהו לטובתו, כי דיני שמים על החטאים אינם נקמה אלא תיקון הנפש כידוע, וכמו שיש אדם שמקבל תרופה כואבת ומתרפא על ידי התרופה, כך גם דיני שמים כואבים, אבל מרפאים את האדם שיהיה בריא ויחיה חיי נצח מאושרים.

ובגמרא חגיגה (טו, ב) איתא, כי נח נפשיה דאחר (אלישע בן אבויה) אמרי לא מידן לידייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לידייניה משום דעסק באורייתא ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא אמר רבי מאיר (תלמידו) מתי אמות ואעלה עשן מקברו.

והיינו שבעולם האמת יבא בפני בית דין של מעלה וילמד עליו זכות שיתנו לו גיהנום, כי בלא זה לא יקבל עולם הבא, ואמנם אין לנו מושג כמה נוראים הם יסורי גיהנום, אבל זה כדאי בשביל העולם הבא, כי כל דיני שמים הם לטובת האדם, ואמנם אין זה ממש כמו ניתוח, כי אמנם בניתוח יש כאבים אך לא הכאבים מרפאים אלא הניתוח, אבל בדיני שמים הכאב עצמו הוא הרפואה, והרי זה כדאי לסבול כאבים כדי לזכות לחיי נצח.

התהפכות מרע לטוב - על ידי מוסר ותפילה

והנה אם יש מצות התשובה הרי בודאי יש גם דרך לקיים אותה, וכיון שכל אדם חייב בתשובה בודאי כל אחד יכול לעשות תשובה, ונתבונן בזה מה היא הדרך לזכות לתשובה שלמה.

והגאון רבי ישראל סלנטר כתב כי התהפכות מרע לטוב לא שייך בלי לימוד המוסר ותפילה, כי שינוי ההשקפות והשאיפות שייך רק על ידי לימוד המוסר, כי בלא לימוד המוסר אין יודעים מה החסרון ומה לתקן, ובנוסף לזה צריכים תפילה על סיעתא דשמיא, ועל ידי זה זוכים לסיעתא דשמיא להתהפך מרע לטוב ונעשה לאדם אחר, עד שאמרו חז"ל (יומא פו, ב) שאפילו זדונות נעשות לו כזכויות.

דברים אלו הם לעיכובא, לימוד המוסר וידיעת הכרת החטא, וגם תפילה על סיעתא דשמיא, כי מי שאינו מבקש אין עוזרים לו, ואם הוא חושב שהוא בעצמו יכול להתגבר על היצר, הרי הוא כאומר גירא בעיניה דשטן, ומבואר בגמרא (קידושין פא, א) שאסור לומר כן, ע"ש.

ברגע קטן יצא מאפילה לאור גדול

נמצינו למדים כי לימוד המוסר ותפילה הם העצה לתשובה שלמה. אמנם ביום אחד לא שייך להשתנות, והרי התשובה הגמורה תיקח זמן, ואי אפשר לדעת מתי זה יעזור, ואם כן צריך לדעת מה היא הדרך לזכות בדין כבר עכשיו.

והעצה לזה הוא כמו שכתב בס' שערי תשובה (שער ב אות י) וז"ל, כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכחים וכו' ויקבל בלבו כל דברי התוכחות ושלא יגרע דבר מדבריהם, והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפילה לאור גדול כי עת אשר יאזין ויסכית ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח ויקיים עליו להיות עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום וזוהר להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר, ומעת אשר קיבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצוות והמוסרים ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה, עכ"ל.

והיינו ששייך שיהיה אדם בעל תשובה ברגע קטן, כאשר הוא מרגיש באמת שצריך תיקון, ומקבל קבלה אמיתית בלב שלם לשמוע דברי מוסר ולעשות ככל אשר יורוהו החכמים, כי אז ברגע קטן יצא מאפילה לאור גדול ונהפך לאיש אחר, ומעכשיו כבר מקבל שכר כאילו קיים כל המצוות.

אכן זהו בתנאי שידרוש וישקוד על דלתי המוסר יום יום, כי אם רק יום אחד ישמע תוכחה הרי למחר ישכח זאת, ולכן צריך שכל הזמן יהא המשך של קבלת דברי מוסר, להמשיך בקביעות בלימוד המוסר, לא לשכוח את חובת האדם בעולמו, ואם זה נמשך יום יום, במשך הזמן כל האופי משתנה, וממילא כל המעשים ישתנו.

ואמנם כל אחד לומד מה שמשפיע עליו, כפי טבעו וכוחו, אבל אם לומד בספרי המוסר באופן תמידי הרי זה מוכרח להשפיע, והשפעה זו מביאה את האדם לידי השתנות גמורה, וזו היא העצה הקלה אשר בכך מובטח תשובה שלמה וזכות גדולה ליום הדין. והלואי שנזכה לזה!

מאמר ב

הדרך לזכות בדין

ערב ראש השנה תשס"ז

אין ראייה משנים קודמות שיצא זכאי בדין

אנו עומדים כבר יומיים לפני ראש השנה, כולם מבינים ומדברים על כך שצריכים הכנה לראש השנה, מגיע יום הדין שהוא משפט, עם חשבונות של שכר ועונש על המצוות והעבירות, מה היא ההכנה כדי לזכות בדין.

הנה באמת הלא כולם יודעים מה אסור ומה מותר, וממילא אם יודעים שיש דין ומשפט, לא עושים דברים אסורים, ורק עושים מצוות ומעשים טובים, אם כן לכאורה אין בעיה בהכנה ליום הדין, אלא שבדרך הטבע אדם אינו שם לב, ומורה היתר לעצמו בדברים האסורים, לפעמים יש נגיעות או עצלות ושכחה, ועל ידי זה נכשלים בקום ועשה ובשב ואל תעשה. אכן אם יודעים שיום הדין קרוב הוא, זה עצמו כבר מעורר לשים לב להתנהג ברצינות, כמנהג בשר ודם שיש לו משפט, שחושב כל הזמן כיצד לזכות בדין.

אמנם אחת מן הסיבות שגורמות לאדם שלא להתעורר ליום הדין היא, כי אנשים רבים חושבים ומרגיעים את עצמם, שהלא בכל שנה יש דין ומשפט בראש השנה, ומאחר שכל השנים הקודמות עברו עליהם בטוב, זהו סימן שיצאו זכאים בדין של אותם שנים, והרי מצבם עתה אינו גרוע יותר ממה שהיו בשנים הקודמות, ממילא כשם שבשנים קודמות יצאו זכאים בדין, סבורים הם שכן יהיה גם לשנה הבאה, שיעברו את הדין בשלום ויכתבו לשנה טובה.

ברם טעות היא זו, וכפי ששמעתי לפני שנים רבות מהגה"צ מוהר"ר אלי' לאפיאן זצ"ל, כי מה שהשנה הקודמת עברה בטוב אין זו ראייה שיצא זכאי בדין, שהרי יש לאדם מאה ועשרים שנה לחיות, ויתכן שאף בשנים קודמות יצא חייב בדין, וכל פעם שחייבוהו הורידו לו קצת מימי חייו, כי מאחר שאינו מנצל את חייו למה שצריך לא מגיע לו לחיות זמן רב כל כך, שהרי בין כך אינו עושה את מה שהוא חייב לעשות, לכן אי אפשר לדעת על השנים הטובות שעברו עליו אם אכן יצא בהם זכאי בדין.

כל דרך איש ישר בעיניו

אך יש עוד סיבה אחרת המונעת את האדם מלהתעורר, והיא מפני שכל אדם הוא משוחד וחושב שהוא צדיק, וכמאמר הכתוב (משלי כא, ב) "כל דרך איש ישר בעיניו", וישנם אנשים רבים כאלה שאינם מרגישים כלל שהם צריכים לתקן משהו, ואף מי שחושב לתקן את עצמו בדבר מה, הרי יחד עם זה יש הרבה דברים אחרים שאינם מרגיש כלל כי אינו מתוקן בהם, וכתוב בשערי תשובה לרבינו יונה כי זוהי הבעיה הקשה להכיר את מה שצריכים לתקן.

וכה הם דברי רבינו יונה בשערי תשובה (ב, ח) "ויש אנשים רבים ימנע מהם אור התשובה, כי הם זכאים וטהורים בעיניהם, ולא יתעשתו על תיקון מעשיהם, כי ידמו בנפשם שהם מתוקנים, והם חטאים לה' מאד, הלא כתוב (קהלת ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", והאנשים ההם מאשר הם בוזים לדבר עונות לא ירגישו ולא יבינו למו, או הודע אליהם חטאתם ונשכחה מלבם אחרי כן, והנם כמו החולה שאינו מרגיש בחליו, ולא יחשוב על הרפואה, ויכבד חליו תמיד עד אשר לא יוכל להרפא", עכ"ד.

והיינו כי ישנם אנשים כאלה, שהם זכאים וטהורים בעיני עצמם ומחשיבים את עצמם לצדיקים, וכלל אינם חושבים לעשות איזה השתדלות להיות יותר טובים ממה שהם, כיון שהם סמוכים ובטוחים בעצמם שהם מתוקנים ומושלמים כראוי, אך באמת אנשים אלו "הם חטאים לה' מאד", כי בזה גופא שהם חושבים מחשבות כאלה שאין להם מה לתקן, הרי זה עצמו מראה שהם חטאים לה' מאד, אף על פי שאינם פושעים במזיד אלא 'חטאים' - דהיינו שוגגים, מכל מקום נקראים הם בשגגתם "חטאים לה' מאד".

והביא על זה רבינו יונה את הפסוק "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", והיינו בפשוטו שאפילו מי שהוא צדיק ואינו רוצה להיות רשע, לא ימלט שיעשה לכל הפחות איזה חטא בשוגג. ויש מפרשים "אשר יעשה טוב ולא יחטא", שהוא אמנם עושה טוב, אך בזה גופא שהוא עושה טוב, אינו עושה את הטוב בשלימות [והחטא הוא מלשון חסרון, שמחטיא ומחסיר את המטרה, וכמו שכתוב (מ"א א, כא) "והייתי אני ובני שלמה חטאים", ופירש"י, חסרים ומנועין מן הגדולה], והיינו כי אף אם חסר שלימות בעשיית הטוב, כגון אם יש איזה נגיעה במעשה המצוה, שאינו עושה אותה בשלימות לשם שמים, גם זה נחשב לחטא.

והטעם שנקראו אנשים אלו חטאים לה' מאד, מפני שאם לא מרגישים את החטא זהו דבר חמור מאד, ואף על פי שאנשים אלו אינם אלא שוגגים, הרי גם שגגה זו חמורה היא מאד, כי מה שהם שוגגים ואינם מרגישים בחטאם, זהו מפני שאינם מפחדים מעבירה, וכלשון רבינו יונה "מאשר הם בוזים לדבר עונות", שאם היראת שמים שלהם ופחדם מעבירה היו גדולים יותר, אזי לא היו נכשלים לעולם בחטא, וכפי שברור שאדם לא יעשה דבר שיש בו חשש סם המות, ורק מפני שהם בוזים לדבר עונות, שאינם נבהלים ומפחדים כל כך מחטא, לכן הם לא שמים לב ואינם מרגישים שיש כאן חטא.

הכרת חומר החטאים

ונמצא כי עיקר חטאם הוא מה שמזלזלים בחומר החטא, שאינם מכירים את חומרת החטא, וכפי שביאר רבינו יונה בכמה מקומות בדבריו, כי הזלזול וקלות הראש בעיני התורה והמצוות זה חמור מאד, ולמדים אנו כן מפרשת התוכחה שאמרה תורה (דברים כח, מז) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", ומבואר כי הסיבה לכל התוכחה היא חסרון השמחה בעבודת השם, והיינו אף שאדם עובד את השם מתוך הרגשת העבדות ומתאמץ לעשות מצוות, עדיין יש תביעה על חסרון השמחה והטוב לבב בעבודת השם.

והחומר בחסרון השמחה בעבודת השם הוא, כי חסרון השמחה בא מחמת שאין מכירים את חשיבות התורה והמצוות, ויש אשר ירגיש האדם כאילו שהוא עושה טובה להקב"ה במאמצים שלו לקיום התורה והמצוות, כמו שהכרתי פעם צעיר שלמד בישיבה שהתבטא ואמר: 'הן שלש שנים תרמתי לישיבה, ומעתה איני חייב לתרום יותר', כך היתה טעותו שחשב כי תרם לישיבה במה ששמר על הסדרים, כאילו שבשבילו אין זה חשוב כלל, ככה יש החושבים מחשבות כאלה, וכאשר אין מרגישים את חשיבות התורה והמצוות חסר השמחה בעבודת השם.

ועל זה כתב רבינו יונה שאם לא מרגישים את חומרת החטא, אזי התוצאה היא כאדם חולה שאינו עוסק ברפואות לרפא את עצמו, כי אז "יכבד חליו תמיד עד אשר לא יוכל להרפא", כי כאשר מזניחים את המחלה הרי היא מתחזקת ומתגברת עד שקשה להרפא ממנה ונשאר בגוף מום שאינו עובר, וכך היא המידה בבריאות הנפש, שהחטא הוא חולי הנפש, וכאשר אין מכירים את חומר החטא, אזי מחלת הנפש נשרשת יותר ויותר עד שנעשה מום בנפש.

אלא שיש חילוק בין חולי הנפש לחולי הגוף, כי בחולי הגוף אם נפגע הגוף, נשאר בעל מום ללא תקנה, לא כן בחולי הנפש, שהניח לנו הקב"ה ברחמיו וחסדיו את דרך התשובה.

אנשים ישרים בלבבותם, ינהמו על חטאיהם כנהמת ים

המשיך רבינו יונה שם וכתב, כי מאידך גיסא "הנה אנשים צדיקים וישרים בלבבותם, שאגה להם כלביא תמיד במחשבותם, וינהמו על חטאיהם כנהמת ים, ועל אשר קצור קצרה ידם מעבודת השם, כי על זה יפשע גבר והרבה אשמה כמו על העבירות החמורות, כענין שאמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי חגיגה א, ז) ויתר הקב"ה על עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ולא ויתר לעון בטול תורה", ע"כ.

והיינו כי לעומת האנשים שאינם מכירים את חטאיהם, יש אנשים אחרים צדיקים וישרים בלבבותם, הנה לא דיבר רבינו יונה באנשים שניכר עליהם הנהגה מיוחדת של צדיקים, אלא אנשים פשוטים, שרק בלבבותם הם צדיקים וישרים, ומכל מקום כיון שיש ישרות הרי זה מביא להכרת האמת, שהם יודעים מה זה חומר החטא, מה היא חשיבותה של מצוה ומה היא חומרתה של עבירה, וממילא מחשבותיהם תמיד שואגות ואינם רגועות, והם דואגים ומפחדים מאד על חטאיהם.

והזכיר רבינו יונה בדבריו הלשון 'חטאיהם', כי דאגתם הגדולה של אותם אנשים היא אף על השגגות, שעל ידי עיסוקם בספרי המוסר מתברר להם עתה על דברים שלא ידעו קודם שזה חטא, והרי צריכים תשובה אף על השגגות, כמו שאמרו (אבות ד, יג) שגגת תלמוד עולה זדון, כי השגגה היא מפני שהיה לו לתלמוד ולא למד, ועל כן שואגים הם במחשבותם ונוהמים על חטאיהם כנהמת ים, דהיינו צער על מה שחטאו בשגגה.

והוסיף עוד רבינו יונה שם, כי לא רק על חטאים ושגגות בקום ועשה הם מצטערים, אלא גם "על אשר קצור קצרה ידם מעבודת השם", דהיינו על חטאים בשב ואל תעשה, שלא עשו את מה שצריך לעשות, והם מרגישים את חומרת החטא גם בזה, אנשים כאלה הם פשוטים בהנהגה אבל גדולים בלב, בפנימיותם הם גדולים מאד, כי בזה שהם ישרים בלבבותם הם יודעים את האמת מה זה חומר החטא.

"שמא יעבירונו", חומרתו של חטא בשוגג

ידוע מה שאמרו בעלי המוסר לבאר חומר החטא, כי הנה ביום טוב של ראש השנה שחל בשבת אין תוקעין בשופר, גזירה שמא יעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים בשבת, והנה אין החשש שמא יעבור אדם במזיד על איסור הוצאה, שהרי הוא עוסק במצוה בשביל התקיעות, וכל החשש הוא רק שמא ישכח ויעשה חטא בשוגג שלא בכוונה. בשביל חשש כזה, כל ישראל אינם תוקעים בשופר בראש השנה.

והן לא אנשים רבים עלולים להיכשל בחטא שכזה, שהרי לא כל אחד יודע לתקוע בשופר, אם כן אין זה אלא חשש על כמה יחידים, שמא יכשלו בשוגג בחטא של הוצאה בשבת, ובשביל חשש כזה כל כלל ישראל אינם תוקעים בשופר, והרי ידוע מה שכתבו בספרים הק' כי השופר הוא המרצה, וכמה תיקונים עושות התקיעות בעולמות העליונים, אף על פי כן חסר תקיעת שופר בכלל ישראל, כדי שלא יהיה יחיד שיחטא חטא בשוגג.

ומכאן למדו בעלי המוסר שאין אנו יודעים כמה היא חומרתו של חטא בשוגג, כמה זה פוגם בכלל ישראל ובכל העולמות כולם - חטא בשוגג של אדם יחיד מישראל. ומספרים שכאשר דיבר על זה ברבים הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל, געו כל העם בבכיה, עד כדי כך הוא חומר החטא!

לימוד בספרי המוסר לעתים מזומנים

ונחזור לדברי רבינו יונה שם שכתב, שיש אנשים צדיקים וישרים בלבבותם, שדואגים תמיד אפילו על חטאיהם בשב ואל תעשה, על אשר קצור קצרה ידם בעבודת השם, "כי על זה יפשע גבר והרבה אשמה כמו על העבירות החמורות", ומנה שם שני דברים בשב ואל תעשה שהם כמו העבירות

החמורות, הראשון הוא ביטול תורה, כמו שאמרו חז"ל כי כשם שתלמוד תורה כנגד כולם כך ביטול תורה כנגד כולם, שאף שאין זה אלא בטלה בשב ואל תעשה, חמור הוא כמו כל העבירות כולם.

ועוד הוסיף רבינו יונה שם דבר שני, שנראה ממשמעות לשונו שהוא יותר חמור אף מביטול תורה, וכה הם דבריו: "אף כי מלאו רע האנשים אשר עיקר מחשבותיהם ומעשיהם על חפצי גופם והבלי זמנם, ובסוד היראה אל תבא נפשם, ולהשתונן כליותם עליה אל תחד כבודם במשכיות לבבם וחדרם ומשכיותם לעתים מזומנים, ולא יתנו חלק לתורה בעסקיהם, ומקרב לבם אבד חשבון על נפשם, כי גוי אובד עצות המה, וכמה הם במדרגה התחתונה", ע"כ.

האנשים אשר מחשבותיהם תפוסות תמיד בעניני העולם הזה, ואינם מחפשים להתעלות ולהוסיף יראת שמים, ואין להם עתים מזומנים לעסוק בקביעות בספרי המוסר להוסיף יראת שמים, מפני שאינם מחשיבים את היראה, אנשים אלו נקראים "מלאו רע" והרי זה יותר גרוע מביטול תורה.

וכפי שידוע שנשאל הגר"ס על ידי אדם שהיה לו רק חצי שעה פנויה ביום, אם ילמד בה גמרא או מוסר, והשיבו הגר"ס שילמד בה מוסר, כי אז יגלה ויראה שבאמת יש לו עוד שעות רבות פנויות ללימוד התורה, כי לימוד המוסר הוא פוקח עוורים, ונותן ראייה והבנה אחרת, לכן חסרון יראת שמים זה הדבר הגרוע ביותר.

ומדברי רבינו יונה שכתב "וכמה הם במדרגה התחתונה", משמע שנמצאים הם במדרגה תחתונה אף יותר מביטול תורה, בזה שאין להם עתים מזומנים וקביעות של ספרי מוסר להוסיף יראת שמים. לימוד המוסר אינו דבר חדש, וכבר עורר על זה רבינו יונה בדבריו הנ"ל, שחייב האדם לעסוק תמיד בתוספת יראת שמים, ומי שאינו עוסק בקביעות בזה נקרא "מלאו רע", והרי הוא "במדרגה התחתונה".

התפילה כתיקונה כלימוד המוסר

והנה ידוע מה שכתב בספר הכוזרי לבאר ענין שלש תפילות ביום, כי כשם שגוף האדם זקוק למזון כדי שלא יחלש, כך גם הנפש זקוקה לחיזוק על ידי התפילה, כי התפילה מטהרת את הנפש ומחזקת את הכוחות עד לתפילה השנייה, וכאשר מגיע זמן התפילה הבאה, צריכים שוב לחזק את הנפש ולהשביע אותה עם תפילה.

ויש לדעת כי התפילה גם היא יכולה להיות עתים מזומנים של תוספת יראת שמים, שאם אדם מתפלל בדרגה של תפילה, וכמו שכתב בשולחן ערוך הלכות תפילה (או"ח צח, א) כי אפשר להגיע בתפילה עד להתפשטות הגשמיות, אזי זהו לימוד המוסר הטוב ביותר, בעתים מזומנים של פעמים ביום, אלא שהרגשות אלו של התפשטות הגשמיות הם למעלה מהשגותינו ומכוחותינו לכאורה, שאין אנו עומדים בדרגה הזאת, וממילא צריכים אנו לעתים מזומנים בספרי היראה והמוסר.

ועל כן עתה בהתקרב יום הדין, צריכים אנו לחשוב מה היא הדרך כדי לקבל שלימות, לקבל את הדרגה הזאת של צדיקים וישרים בלבותם, כיצד זוכים לזה? צריכים גם סיעתא דשמיא, לזכות בדין שיוכלו להגיע למדרגה הזאת של ישרים בלבותם.

כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה

אמרו חז"ל (ר"ה טז, ב) כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, ופירש"י, שישראל עושין עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה, כענין שנאמר תחנונים ידבר רש, ע"כ. והיינו שכלל ישראל משפיעים על עצמם ובאים לידי הכרה והרגשה של עניות, שכל אחד ואחד יחשוב לעצמו שהוא עני ואין לו זכויות, כי בכדי לזכות בדין צריכים רחמים ותחנונים כעני שמבקש נדבה בלב נשבר.

והאמת כי לא מידת חסידות היא זו, אלא כך היא הרגשת והכרת האמת, מי שהוא בר דעת וכבר למד ספרי מוסר, בודאי קיבל הבנה שהאמת היא שכל אדם הוא רש כלפי מעלה, וממילא צריך לבקש בלשון תחנונים, מי שניגש לראש השנה עם ההכרה הזאת שלא מגיע לו כלום ואינו מבקש אלא במתנת חנם, בזה יוכל לזכות בדין, ולא קשה כל כך להגיע לידי הכרה כזו של עניות, כי עם חשבון הנפש על ידי ספרי המוסר, אפשר בנקל לראות ולהבין את האמת.

מלכויות - קבלת עול מלכות שמים

ונתבונן במה שכתוב בפרשיות קריאת שמע, הן פרשה ראשונה עוסקת בקבלת עול מלכות שמים, ופרשה שניה בקבלת עול מצוות, ויש לידע ולהבין מה היא קבלת עול מלכות שמים, ומה היא קבלת עול מצוות.

בפרשה ראשונה אנו אומרים "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". ה' אלקינו היינו, שכל הכוחות שלנו אינם מעצמנו, אלא הקב"ה הוא בעל הכוחות כולם ומשגיח עלינו בהשגחה פרטית, והכוחות שלנו הם מאתו ית', וכל מה שקורה זה בהשגחה, לפי חשבון המצוות והעבירות והנסיונות, ויש חשבונות רבים שאין אנו יכולים לידע את כולם, זו היא קבלת עול מלכות שמים, ההכרה שהכל בידי שמים.

ומה שאנו אומרים "ה' אחד" זהו דבר נוסף, שאין שום כח אחר בעולם זולתי הוא ית"ש, וכמו שאומרים בתפילה "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", כל הכוחות שבבריאה מתחדשות בכל רגע ורגע, והיינו לא רק החי והצומח והדומם והמדבר, אלא כל הכוחות שיש בבריאה גם הם מתחדשים, הכח של החי והכח של המדבר, כח המחשבה וכל ההרגשים שיש לאדם, מאיפה יש לו רגש כזה, ומדוע אין לבעלי החיים רגשות כאלו, הלא זו היא בריאה של הקב"ה המתחדשת ברצונו בכל רגע, אמנם אנו לא מרגישים זאת בחוש, שכל אדם מרגיש כאילו שיש לו כח מעצמו, אך מכל מקום צריכים אנו לדעת זאת, כי זהו מכלל קבלת עול מלכות שמים.

הדרך להגיע לאהבת השם

וממשיכים אחר כך לומר "ואהבת את ה' אלקיך", ולכאורה בפשוטו זהו ציווי שאין לו מובן, שהרי אהבה היא דבר טבעי שבלב, ואי אפשר לעשות אהבה מלאכותית, וכיצד אפשר לצוות על האדם שתהא בלבו אהבה.

אכן הפירוש בזה, כי בודאי אם יש מצוה בתורה על זה סימן שיש טבע כזה, וכמו במצות "ואהבת לרעך כמוך", שהמצוה היא לאהוב עד שיהיה 'כמוך ממש' כמו שביאר המסילת ישרים בפ"א, והטעם כי באמת יש לאדם אהבת הבריות בטבעו, וכפי שרואים במציאות שיש אנשים בעלי אהבת הבריות, וכן ילדים קטנים שאוהבים זה את זה, אפילו את מי שאינו מבני משפחתם.

וכל הסיבה לחסרון אהבה היא מחמת חשבונות שאדם חושב על עצמו, וכמו שאמר הכתוב (קהלת ז, כט) "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים", כי רק החשבונות הרבים שבלב האדם, הם המשכיחים ומבטלים את האהבה הטבעית, ומצות התורה היא לסלק את החשבונות ולהחזיר את אהבת הבריות הטבעית.

והאמנם כי אהבת השם קלה היא יותר מאהבת הבריות, ואפשר לעורר ולהחזיר את האהבה על ידי הנהגה ראויה, כי על ידי חשבונות ועל ידי מעשים תתעורר אהבת האדם לבוראו, כמו אדם שמקבל טובה ממי שהוא, שבדרך הטבע הוא אוהב את מיטיבו ומכיר לו טובה, וכך היא המידה באהבת השם, כי אדם בעל הכרה ללא חשבונות, הרי הוא מכיר בחסדי הקב"ה וטובתו עמו, וממילא מטבעו יש לו אהבת השם.

ברם צריכים לדעת ולהכיר תחילה את מי שאוהבים, כי קשה לאהוב את מי שלא מכירים אותו, והדרך להגיע להכרה היא כמו שהביא רש"י בפרשה ראשונה של קריאת שמע מדברי הספרי, "ומהו האהבה והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו".

נמצינו למדים מפירש"י כי האהבה תלויה בשני דברים, האחד הוא ההכרה במציאות השם, שהדרך לזה היא על ידי הדביקות בתורה והעסק בחשבונות של חובות הלבבות, שמתוך כך מכירים את מי שאמר והיה העולם, ורואים שיש מציאות השם, והשני הוא "מדבק בדרכיו", דהיינו מידות טובות שהם דרכיו של הקב"ה, באופן כזה, כאשר יש הכרה ויש מידות טובות, אזי בטבע יש אהבה, כי מי שמקבל טובה, אם הוא אדם ישר, הרי הוא מכיר טובה, ומתחשק לו לעשות את רצונו של מיטיבו.

אך שני הדברים הללו, ההכרה והמידות הטובות, שניהם תלויים בתורה, ראשית מפני שהתורה היא תבלין נגד המידות הרעות, ומלבד זאת יש גם את תורת חובות הלבבות, שהיא תורה שלמה וחלק מחלקי התורה, בה למדים כיצד מקיימים את מצות 'ואהבת', כי אהבת השם היא דרגה גבוהה מאד,

שעליה נכתב השער העשירי והאחרון בספר חובת הלבבות, ויחד עם זאת יש גם דרגות קטנות יותר בזה, שכל אחד יש לו שייכות אליהם.

תורת חובות הלבבות

וכבר מנה בספר חובת הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג) שלשים חשבונות, שנותנים לאדם הבנה כיצד צריך להתנהג בכל הענינים, והם חשבונות שאינם מידת חסידות אלא מחיובי התורה, כי בכדי לקיים תר"ג מצוות בשלימות צריכים שיהיה הלב מתוקן כראוי, ועל האדם לעסוק בחשבונות הללו בכל שעה לפי כוחו, שכל חייו יהיו עם חשבון וידע מה היא המציאות האמיתית, ומתוך הכרת האמת יקבל ממילא את הכוחות וההכרה להתנהג כמו שצריך, ויהיה תמיד שמח ומאושר, כמו שרואים על הצדיקים הגדולים שתמיד הם בשמחה ובמצב רוח טוב, לא רוקדים ברחובות, אך מי שנפגש עמם רואה את שמחתם התמידית.

ומה שכתב החובת הלבבות (שער הפרישות פ"ד) כי הפרוש צהלתו בפניו ואבלו בלבו, יש לפרש כמו שכתב שם במרפא לנפש בשם ראשית חכמה שהביא מספר מנורת המאור: "צריך תלמיד חכם להיות דואג ומשתומם בוכה ונאנח בלבו על עוונות שעשה ועל חורבן בית המקדש ועל ישראל הנפוצים ויצפין העצב בלבו ויראה שמחה בפניו כדי שיקבל כל אדם בסבר פנים יפות ויהא לבו רחב להשיב לכל שואל על שאלתו", והיינו שיהיה האדם עם לב רחב, ויהיה מקום בלבו מצד אחד להצטער על חטאיו, ועל חורבן בית המקדש, ועל חילול השם שיש בעולם, ועל צרת כלל ישראל בגלותם, ומצד שני יאיר פנים לכל אדם מאהבת הבריות, והדברים אינם סותרים כלל זה לזה, שיהיה צהלתו בפניו ואבלו בלבו.

קבלת עול מלכות שמים בהנחת תפילין ומזוזה

וההמשך של קבלת עול מלכות שמים בפרשה ראשונה הוא, "ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך", והיינו כפשטיה דקרא, דביקות בתורה ללא הפסק, "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך", והיינו תפילין של יד ותפילין של ראש, וצריך להבין מה השייכות של תפילין לקבלת עול מלכות שמים.

ויש לפרש כמו שכתב הטור (או"ח סימן כה, וכן אומרים בלשם יחוד קודם הנחת תפילין) "ויכוין בהנחתן שצונו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים, על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח, כדי שנזכור יציאת מצרים על ידי נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו", נמצא כי התפילין מורים על אחדותו של הקב"ה, שזהו קבלת עול מלכות שמים, וכן הוא ענין המזוזה, להיזכר בכל עת שהוא נכנס לביתו באחדותו ית"ש, ככל הכתוב בפסוקי פרשיות קריאת שמע.

"אמרו לפני מלכויות" - השמחה בעבדות

ופרשה שניה עוסקת בקבלת עול מצוות, דהיינו הרגשת העבדות, כמו שכתוב "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם", שצריך האדם להרגיש שהוא עבד לאדונו הקב"ה, והרי הוא משועבד לעשות רצון אדונו, ולא שייך שלא יעשה את רצונו של האדון, אף אם לא מצד יראת שמים, הרי העבד כפוף לאדונו בטבעו, ומיראת הרוממות של העבד כלפי האדון, אינו מסוגל לעבור על דבריו. זו היא הרגשת העבדות האמורה בפרשה שניה.

והרגשת העבדות צריכה להיות בשמחה, כמו שכתוב בתורה "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", וכמו עבד המשרת את המלך, שנמצא קרוב למלך, ומרגיש שמחה בזה שהוא יחד עם המלך, כך צריכה להיות הרגשת העבדות בשמחה, כי באמת היראה והשמחה אינם סותרות זו לזו כלל, וכפי שהביא במסילת ישירים פי"ט מדברי המדרש, "כשתהיה עומד לפני להתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לאלקים שאין כיוצא בו", שאף שבשעת התפילה יש התבטלות כזאת של עבדות, הרי יחד עם זה יש לשמוח שזוכים לדבר ולעמוד לפני המלך.

ועיקר עבודת ראש השנה היא הרגשת העבדות, כמו שאמרו חז"ל (ר"ה טז, א) אמרו לפני בראש השנה מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, וכל אדם צריך להמליך את הקב"ה על עצמו, שירגיש שיש מלך

רם ונישא והוא זכה להיות עבד המלך, וחייב הוא לעשות בשמחה ככל רצונו של המלך, ויהיה שמח בזה שהוא עבד הקב"ה, כי העבדות נותנת הרגשה של קרבת אלקים, וכמו שכתב המסילת ישירים בפ"א כי הטוב האמיתי הוא רק הדביקות בו ית', דהיינו קרבת אלקים, שאליה מגיעים על ידי הרגשת העבדות.

קרבת אלקים על ידי התפילה

ומצינו כתוב (דברים ד, ז) "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו", ומבואר כי הדרך לזכות לקרבת אלקים - "אלקים קרובים" - היא על ידי התפילה - "בכל קראנו אליו", אם אנו מתפללים אזי אנו מתקרבים להקב"ה, ואמנם הוא ית' מלא כל הארץ כבודו, אך לא תמיד אנו מרגישים זאת, וכתוב עוד (תהלים קמה, יח) "קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראוהו באמת", דהיינו שעל ידי הקריאה והתפילה לבדה כבר יש קרבת אלקים.

אמנם כתוב אחר כך (שם יט) "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם", והיינו כי ישנם כמה דרגות, מתחילה כתוב "קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראוהו באמת", שאם יש קריאה באמת מתוך פנימיות הלב כבר זוכים לקרבת אלקים, ואף אם התפילה אינה מתקבלת ולא זוכים לישועה מכל מקום יש קרבת אלקים, אבל דרגה נוספת היא "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם", שמי שהוא בדרגה של 'יראיו' זוכה גם לישועה. ומכל מקום למדנו, שאף בלא הדרגה של 'יראיו', זוכים על ידי התפילה לקרבת אלקים.

הבא ליטהר מסייעין אותו

ובאמת כל אחד ואחד יכול להגיע לכל הדברים האלה, אין זו עבודה קשה, וכבר אמרו (יומא לח, ב) בא ליטהר מסייעין אותו, שאם יש השתדלות זוכים לסייעתא דשמיא, וההשתדלות הראשונה היא הלימוד בקביעות בספרי המוסר, וכמו שכתב רבינו יונה "לעתים מזומנים", והרי זה מוכרח להשפיע על הלומד, מאחר שכך טבע האדם להיות מושפע ממה שהוא רואה ושמע, ואפילו אם לא מרגישים השפעה מיד, הרי במשך הזמן זה מוכרח להשפיע עליו לטובה.

ויחד עם זה צריך גם השתדלות בתפילה, ומה שנתבאר כי "ישמע ויושיעם" זהו רק אצל 'יראיו', מן הסתם הדברים אמורים על ישועה גשמית, כי בתפילה על רוחניות מקובל בשם הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל שאמר, כי בדוק ומנוסה הוא שתפילה על רוחניות אינה חוזרת ריקם, והיינו כי התפילה עצמה כבר נותנת קרבת אלקים, ונעשה אדם אחר לגמרי - קרוב ומקושר לבוראו. ואם כן ההשתדלות היא על ידי תפילה, ועל ידי לימוד המוסר, וכן על ידי קבלת עצות מאנשים שיכולים ליעץ איך להתקדם ברוחניות.

ובאמת אנו רואים אנשים פשוטים שהם ישרים בלבותם, בעלי מדרגה גבוהה מאד באמונה ויראת שמים, ויש להם קרבת אלקים ממש בשלימות, הם באמת אנשים פשוטים שלא ניכר עליהם שום הנהגה מיוחדת, אבל הם גדולים על ידי הכרת האמת והעסק בדרך הזאת. זו היא דרך ארוכה אך בטוחה, ואמנם לוקח זמן רב עד שמגיעים לשלימות, אך אין זה קשה ויש סייעתא דשמיא.

וידוע שאם אדם עושה דברים קשים שאינם לפי כוחו, הוא לא מצליח בהם, וכתוב בכל הספרים כי העלייה ברוחניות היא לאט לאט בזהירות מדרגה אחר מדרגה, ואי אפשר לקפוץ מדרגות שלא לפי טבע הנפש, לכן צריך לעסוק בכל הדברים לפי כוחותיו, ולא יותר מן הכוחות.

לשמוע מוסר החכמים

וכתוב בשערי תשובה לרבינו יונה (ב, י) בדרך השלישית שאפשר לחזור בתשובה שלמה בשעה קלה, וכמו שכתב רבינו יונה (שם ב, י) "כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים יקשיב וישמע ויכנע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם. והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול, כי עת אשר יאזין ויסכית ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום והוא ומעלה, להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר. ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה

בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים, ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה!" עכ"ד הנפלאים.

אך יש תנאי לזה, כי היצר הרע הוא תקיף מאד, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין ל, ב) שאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, וכבר ביאר המסילת ישרים בפ"ב, וכן הובא בשם הגר"א (קול אליהו סוכה), כי רק בזמן שעשה האדם את כל מה שבכוחו לעשות אזי הקב"ה עוזרו, ולא צריך שיתאמץ יותר מכוחו, אבל יעשה לפי כוחו את כל מה שיכול לעשות בצורה נורמאלית, כי אם אינו עושה את כל מה שהוא יכול, הרי הוא מראה בזה על זלזול מצידו בחשיבות הדברים, ואזי לא רק שאינו זוכה לסיעתא דשמיא, אלא להיפך יש עליו טענה שהכוחות אינם מגיעים לו, מאחר שאינו מנצל אותם כראוי.

הדרך הזו היא דרך קלה, דרך בטוחה, ודרך שמחה, כל מי שעוסק בספרי המוסר הוא שמח בחלקו, והצלחתו בטוחה, ודאי שכל מי שיעסוק בזה, יזכה לכתיבה וחתימה טובה!

מאמר ג

להגדיל היראה ולהקטין הנסיון

אלול תשס"ט

ארבעים ימי רצון

עומדים אנו בעת רצון והכנה לתשובה, מראש חודש אלול עד יום הכיפורים, כמו שביאר המשנה ברורה ריש סימן תקפ"א, מפני שהיו ישראל בכעס לאחר חטא העגל, ומשה רבינו התפלל עליהם ארבעים יום רצופים, עד שנתקבלה תפילתו בראש חודש אלול, ונאמר לו לעלות לקבל לוחות האחרונות, ובעלותו לשמים שהה שם ארבעים יום, אשר בהם נתרצה הקב"ה לישראל ומחל עוונם (רש"י שמות לג, יא), וכפי הידוע שכל דבר שהיה בעבר, השפעתו מתחדשת בכל שנה לדורי דורות באותה תקופה, לכן מראש חודש אלול עד יום הכיפורים הוא עת רצון והכנה לתשובה.

הובאו בספרים כמה רמזים על חודש אלול, מהם מה שהביא המשנה ברורה (שם) כי "אני לדודי ודודי לי" ראשי תיבות אלול, היינו שצריכים אנו לפתוח פתח כחודה של מחט באתערותא דלתתא - 'אני לדודי', ואזי יפתח לנו הקב"ה פתח גדול באתערותא דלעילא - 'דודי לי', כמו שאמרו במדרש (שיה"ש רבה ה, ב) על הפסוק קול דודי דופק פתחי לי: אמר הקב"ה לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו. וכן אמרו באיכה רבה (ה, כא) על הפסוק השיבנו ה' אליך ונשובה: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם שלך הוא השיבנו, אמר להם שלכם הוא שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם. היינו, שעל ידי אתערותא דלתתא שישאל מבקשים השיבנו, זוכים לאתערותא דלעילא שהקב"ה אומר להם שובו אלי.

ויש לנו להשתדל לנצל הזמן המסוגל בימים האלו, שנפתח לכל הפחות פתח כחודה של מחט בתשובה, שעל ידו נזכה לפתחו של אולם בסיעתא דשמיא לאין שיעור. אמנם ראוי להתבונן, מהו הפתחו של מחט שעלינו לעשות, מה הם החטאים שצריכים לחזור בתשובה עליהם, כי בודאי אין מבקשים 'השיבנו' על כלל הציבור בלבד, ואמנם ישנם אנשים פשוטים שאינם מרגישים את חטאיהם, וכאשר האדם אינו בטוח שצריך לתקן משהו, אינו מתקן את דרכיו על הספק, כמו שהביא הרמ"א בשולחן ערוך (או"ח תרג, א) "ספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת". על כן מן הראוי לידע תחילה מה הדברים שצריכים תיקון, ומה הם העצות לתקן אותם.

התעוררות לתשובה בדברים הצריכים תיקון

הבה נפתח בשלשה דברים עיקרים, שכל אחד מבין שצריך תיקון בהם.

הא' ביטול תורה, מן הסתם כל אחד יש לו זמן פנוי שהיה יכול ללמוד יותר, מלבד כמה יחידי סגולה שאין להם ביטול תורה, שהרי ביטול תורה אינו רק בדיבור, אלא גם במחשבה, כמו שאמרו (יומא פו, א) על רב שבלכתו ארבע אמות בלא תורה זהו חילול השם, ואף שאין אנו בדרגתו של רב, הרי מכל מקום בני תורה אנחנו, ובודאי יש לנו להקפיד יותר על כל דבר, אמנם אסור להתאמץ בהתמדה למעלה מהכוחות שמזיקה לאדם, גם יש פעמים שביטולה זהו קיומה כאשר מוכרחים לבטל תורה, אבל יש גם מחשבות של היצר הרע, כמו שאמר שלמה (משלי כו, יג) "אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות", והאריך בזה המסילת ישרים פ"ט, וכאשר אין האדם מנצל את כוחותיו בשלימות לתורה, זהו ביטול תורה שצריך תיקון.

ענין נוסף הוא זהירות מלשון הרע, שלא לומר מלת ביקורת על שום אדם, והח"ח בס' שמי"ה ל"ח"א (שער התבונה פ"ג) כתב "ואם לפעמים יהיה מוכרח לדבר אודות מי, יהיה בתכלית הקצור, ולא יאריך את דיבורו בזה, כדי שלא יבוא לידי איסור, וכזה שמעתי על הגאון רבי רפאל מהמבורג, שארבע שנים קדם פטירתו, סילק מעל עצמו על הרבנות, וכשהיו אנשים נכנסים אצלו, בקשם שלא ידברו בביתו אודות שום איש, וכזה שמעתי על גדול הדור אחר, שהיה זהיר מאד שלא ישמע על פיו שום שם איש, והכל מטעם הנ"ל". ומכיון שאין יודעים הלכות לשון הרע אין יודעים את גודל חומרת האיסור, ואין יודעים מה הם העצות לשמירת הלשון, כי אפשר למנוע לשון הרע בנקל באופן שאפשר לחיות עמו, כאשר אין מפסיקים לגמרי מלדבר, אלא נמנעים מדיבורי לשון הרע בלבד, שהרי החפץ חיים בודאי לא נמנע מלדבר, ומכל מקום לא דיבר לשון הרע מימיו, והרגל נעשה טבע.

והדבר השלישי הקשה והחמור מכולם הוא מידות רעות, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה ז, ג) "אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כן הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם", עכ"ל. והזכיר בדבריו מדת הכעס, כמאמרם (נדרים כב, א) כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו שנאמר והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ואין רעה אלא גיהנם, הרי שאף כעס בלב שאינו מדבר ואינו עושה כלום, כלשון הכתוב והסר כעס מלבך, גורם לאדם שישלוט בו גיהנום, וישנם עצות פשוטות להתגבר על הכעס נגד הטבע. וכבר אמרו (אבות ב, ז) מרבה עצה מרבה תבונה, שעל ידי שאדם מרבה ליטול עצה, סופו להבין מעצמו במשך הזמן.

"תשובה שלמה", מהי?

ובאמת חודש אלול הוא זמן קצר ביותר, שאף בצירוף עשרת ימי תשובה אינו אלא ארבעים יום, ופשוט שאין אדם יכול להגיע לשלימות בזמן מועט שכזה. על כן ראוי להתחזק תחילה בשלשה דברים האמורים, התמדת התורה, זהירות מלשון הרע, ומידות טובות, אף שהעבודה היא ארוכה מאד, כי כאשר אדם מקבל על עצמו בהחלטה ברורה ללכת בדרך הנכונה, זוכה הוא מעתה בשכר על כל מה שעתידי לעשות, אף שעדיין לא נהג בכך למעשה, מאחר שהוא עומד בדרך הטובה, עם החלטה יציבה בישוב הדעת לשפר מעשיו, וכבר מעתה הרי הוא בעל תשובה גמור.

כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ב, י) "כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים יקשיב וישמע ויכנע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם, והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול, כי עת אשר יאזין ויסכית ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר, ומעת אשר קבל כזאת

במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים, ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה".

ותשובה שלמה היא כמו שביאר רבינו יונה (שם א, מט): "עזיבת חטאו בהזדמן לו והוא בתוקף תאותו, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא פו, ב) איזהו בעל תשובה אשר תשובתו מגעת עד כסא הכבוד, כאשר נבחן ויצא נקי באותו פרק ובאותו מקום וכו', כי הזדמן החטא לידו והוא בתוקף יצרו וכו', וכבש יצרו ונמלט מעון מיראת השם וגאון פחדו וכו', וזהו שאמר שלמה (משלי טז, ו) ביראת ה' סור מרע, פירוש, וביראת ה' לסור מן הרע אם יזדמן לידו". תשובה שלמה היא כאשר אם יבא לידו החטא שנית יעמוד בו, לא רק התלהבות והתפעלות רגעית אשר אף כי טובה היא מכל מקום אינה יציבה ואיתנה.

וכאשר הזדמן החטא לידו וכבש את יצרו, אף שיתכן שיכשל בו שוב במשך הזמן, מכל מקום עתה הוא בעל תשובה גמור, כמו שביאר בספר בית אלקים להמביט (שער התשובה פ"ו): "ואומר כי נראה מדברי רבותינו ע"ה כי כיון שחזר האדם בתשובה מן החטאים שעשה וגמר בלבו שלא לעשותם עוד, השם יתברך מעביר חטאתו בתשובה זאת, ואם אחר כך חוזר לחטוא, יצר הרע הוא שפתה אותו מחדש לחזור למה שחטא, ולא יהיו החטאים הראשונים חוזרים וניעורים אחר שנתבטלו בתשובה הקודמת".

מידות טובות ומידות רעות

עלינו להתבונן מה הם המידות הרעות, שאין אדם בעולם מושלם במידות טובות, וכל אחד יש לו מה להוסיף בשלימות המידות, אלא שטבע האדם שאינו מרגיש את חסרונו, וכבר אמרתי פעם את הכלל הידוע ששמעתי מפי הגה"צ מוהר"א גרוסברד זצ"ל בלומזא, שאדם שמרגיש בעצמו חסרון במידות טובות, הרי זה מורה שהוא בעל מידות טובות, ומי שמרגיש בעצמו שהוא בעל גאווה, מן הסתם אינו בעל גאווה. וכבר היה מעשה באדם א' שאמר לי על עצמו שהוא בעל גאווה, אף שבאמת אני מכירו שאינו בעל גאווה כלל, רק אינו במדרגת הענוה הגבוהה של החובת הלבבות בשער הכניעה, ומאחר שהרגיש בעצמו חסרון במידות טובות, זהו סימן טוב מאד, שמוכיח על שלימות באותן מידות.

וכהנה מצויות טעויות רבות בהבנת ענין הענוה והגאווה, שהם מידות נסתרות שאינם מורגשות, בשונה מכעס שהיא מדה נראית וגלויה, וישנם רבים שטועים ואינם יודעים מה היא גאווה, כמו ששמעתי שיש אשר חושבים ששמחה בתורה היא גאווה, ופשוט שאינו נכון כלל, אלא אדרבה מצוה היא ללמוד מתוך שמחה, ומה שאמרו (אבות ו, ו) השמח בחלקו קאי גם על רוחניות, שעל כך אנו מבקשים כל יום בברכות התורה, והערב נא את דברי תורתך בפינו, ותענוג השכל בלימוד התורה גדול הוא לאין ערוך מתענוגי כסף או כבוד בעולם הזה.

ומן הראוי לדעת שבמידות טובות ישנן דרגות רבות עד אין סוף, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, יז) על מעלת לכת בדרכי ה' שנאמר (דברים כח, ט) "והלכת בדרכיו" שהיא מן המעלות העליונות שנמסרו במצות עשה, ומדת הענוה היא ראש לכל המידות כמו שאמרו (עבודה זרה כ, ב) ענוה גדולה מכולם, ויש בה מדרגות רבות עד משה רבינו שאמר (שמות טז, ז) "ונחנו מה", והדרכים לצאת מן הגאווה ולקבל ענוה מבוארים בכל ספרי המוסר, וכבר האריכו בחובת הלבבות ומסילת ישרים בביאור הענוה והגאווה, שלא כל מה שחושבים גאווה הוא אכן גאווה, כגון אדם שמכיר את כשרונותיו שאין זו גאווה, אבל אם מחשיב את עצמו בהם זהו גאווה, כי עליו לדעת שקיבל הכל במתנת שמים, כמו עני המקבל מן הצדקה.

החטא חולי הנפש

וכאשר לומדים בקביעות ספרי יראה ומוסר מגלים את האמת, אלא שיש אנשים שמפחדים מספרי המוסר, או שסבורים הם שאינם צריכים את ספרי המוסר, משל למה הדבר דומה, כמו שלפעמים שבמהלך בדיקת דם רגילה של מחלה קלה מגלים מחלה קשה שנמצאת בגוף, ואמנם כאשר נתגלתה המחלה בשלב מוקדם יש לה מרפא, אבל אם היו מזניחים את המחלה ולא היה ידוע דבר המצאותה

בגוף, הרי היתה המחלה מתפשטת חלילה בגוף, ואבוי לו לאותו החולה שלא היה מזור ורפואה למחלתו.

הנמשל זהו החטא שהוא מחלת הנפש, כמו שכתב רבינו יונה (שע"ת ב, ג) "כי העון חלי הנפש כמו שנאמר (תהלים מא, ה) רפאה נפשי כי חטאתי לך". ספרי המוסר יש בהם ידיעות חשובות מאד להכיר את מחלות הנפש, ופעמים שעל ידי לימוד המוסר אדם מגלה חולי בנפש שלא היה ידוע לו, ומעתה עליו לשמוח שמחה גדולה, שבידו לרפא את מחלתו בתיקון החטא, וכמו שכתב החובת הלבבות (סוף שער התשובה) שכל חטא יש עליו תשובה, ועל האדם לפשפש במעשיו למצוא את חטאיו לעשות תשובה, וכאשר יעסוק בתשובה לפי כוחו ולפי דרגתו אזי יהא בעל תשובה גמור, וכמאמרם (יומא פו, ב) שבתשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות.

ואמנם חיוב התשובה הוא גם על שגגות, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ד, טו) כי השוגג ענוש יענש, והיינו, לא רק שוגג באופן שאין האיסור ידוע לו, שעליו אמרו (אבות ד, יג) שגגת תלמוד עולה זדון, מפני שהיה לו לברר בספרי המוסר מה הם חובות הלבבות, אלא גם בשוגג ששכח את המציאות צריך לעשות תשובה, שהרי בזמן בית המקדש היה חייב להביא חטאת גם על שוגג במציאות, ואמנם אנו שאין לנו קרבנות תשובה מכפרת אף בלא חטאת כמו שביאר בספר בית אלקים להמב"ט (תשובה פ"ב), ואף שיש חיוב חטאת כמו שמצינו (שבת יב, ב) שרבי ישמעאל כתב על פנקסו לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה, מכל מקום החטאת אינה מעכבת את הכפרה כמו בזמן המקדש, וכבר ביארו בספרים כמה תיקונים שאפשר לעשות בזמן הזה במקום קרבן חטאת.

להגדיל היראה ולהקטין הנסיון

ומעתה עלינו להתבונן, אף לאחר שכבר יודעים את החטאים, כיצד מתגברים עליהם לעשות תשובה, הרי ישנם חטאים שקשה להתגבר עליהם, כמו שכתב הרמב"ם הנ"ל שקשה מאד לשנות את הטבע של מידות רעות, מפני שהרגל נעשה טבע, וכאשר מתרגלים במעשים, בדיבורים, במחשבות, קשה מאד להפסיק, וכן בשב ואל תעשה, אם מתרגלים שלא לעשות מה שצריכים לעשות, קשה להתחיל לעשות, ויש לברר מה היא העצה לתשובה.

הנה ידוע מה שאמר הגר"ס שהעצה היא "להגדיל היראה ולהקטין הנסיון", כי מחמת היראה מן העונש ימנע מלעשות מעשים רעים, שכאשר אדם מפחד מביטול תורה ישב וילמד בלא בטלה, ואף אם יקשה עליו הלימוד ימצא בעצמו דרך ללמוד לפי טבעו, מפני שהיראה היא כח חזק מאד. וגם להקטין הנסיון, שלא ירגיש את הקושי להתגבר על היצר.

יש לנו את פרקי אבות, כמו שאחז"ל (בבא קמא ל, א) האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות, שהם דברי חיזוק והדרכה לקיים בשלימות את כל התר"ג מצוות. הנה שנינו באבות (ב, א) "רבי אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין", היינו בפשוטו לחזק את יראת העונש, ואמנם הנפש החיים (א, ד) ביאר על דרך הרמז, שכל מה שנפעל 'למעלה' בעולמות העליונים הוא 'ממך' מכח מעשי האדם, אבל בפשוטו כוונת התנא שהעצה היחידה היא יראת העונש, שידע האדם שאין שכחה לפני ה' וכל מעשיו בספר נכתבין.

ולכאור' קשה ממה שאמרו להלן שם (ג, א) "עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", ופירושו כתב רבינו יונה בשערי תשובה (ב, כה) "כאשר תחשוב מאין באת תכניע נפשך ותשנא הגאווה, וכאשר תזכור לאן אתה הולך תבזה העולם ותכיר כי מותרו אין ולא תתעסק בו זולתי לעבודת הבורא ית', וכאשר תשיב אל לבך לפני מי אתה עתיד ליתן את החשבון יהא מורא שמים עליך". הרי שעקביא בן מהללאל פתח דבריו במחשבות של שנאת הגאווה, והמשיך בחשבונות שכל הבלי העולם הם כחלום יעוף, ורק בסוף דבריו הזכיר יראת העונש, ויש להבין מדוע שינה רבי והזכיר רק את יראת העונש.

ונראה לבאר, מפני שעקביא בן מהללאל חי בזמן המקדש, ואילו רבי היה חי בסוף תקופת התנאים, ומן הסתם ראה רבינו הקדוש שבני דורו אינם בעלי דעה ומחשבה כמו בדורות הקודמים, ואינם יכולים בנקל לעשות חשבונות כמו דע מאין באת, באשר טבע האדם להתגאות ברכושו בכוחו

ובגבורתו, וכן אדם מרגיש הנאה בענייני העולם הזה, לכן אמר שהעצה היחידה לבני דורו היא לחזק את יראת העונש, שכאשר אדם מאמין שעל כל דבר יבא במשפט, הרי אמרו (בבא בתרא י, א) גוף קשה פחד שוברו, ופחד הגיהנום מועיל לשבר את היצר הרע של טבע הגוף, כעצתו של הגר"ס להגדיל היראה.

יראת שמים בדורות הקודמים

והנה אמנם יראת הרוממות היא דרגה גבוהה שאינה מצויה, ורק לפעמים מתעוררים ליראת הרוממות לרגע קט, אבל יראת העונש כתב הרמב"ם (הלכות תשובה י, א) שמלמדים אותה אף לעמי הארץ והנשים, אלא שהרמב"ם דיבר על ימיו שהיתה האמונה בשלימות בכל כלל ישראל, והיו רואים אמונה ברחוב, כמו שאמר מו"ר הגרא"א דסלר זצ"ל שמלפנים היתה יראת שמים ניכרת ברחוב, ואילו לימוד התורה היה בצנעה כמאמרם (ילקוט ישעיה תפא) כל הלומד בצנעה מחכים, גדולי עולם למדו תורה בעיירות קטנות ולא ידעו מהם, שלא היו דפוס, תקשורת או עיתונים, גם אנשי המקום הפשוטים ברובם לא ידעו את גדלותו של רבם, שלא היה עושה איזה פעולות שיחשיבו אותו. אמנם בימינו המציאות הפוכה, שלימוד התורה הוא בפרהסיא, וכמעט שאין מצוי היום לימוד בצנעה, אבל יראת שמים אינה ניכרת כלל ברחוב בימינו.

מלפנים היה הרחוב מלא אמונה ויראת שמים, כמו שסיפר לי בצעירותי יהודי זקן מסלוצק שכבר הלך לבית עולמו שהוא זוכר כיצד היה נראה חודש אלול בימיו, שהעגלונים שהיו בעלי המקצוע הפשוט ביותר [שלא ידעו מאומה מלבד הובלת סוס ועגלה] כאשר היה ויכוח ביניהם בחודש אלול, היה האחד גוער בחבירו: הרי אלול היום וכיצד הנך מדבר?! כך היה מפחידו עם חרדת האלול, מפני שעצם זכירת האלול משפיעה על ההנהגה. וכן אמר פעם מרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל בשיחתו בישיבה הק', כי העצה הקלה ביותר בחודש אלול היא לזכור כל הזמן שעכשיו 'אלול', שמתוך כך זוכרים את כל מה שצריכים לזכור, מאחר שעכשיו אלול הרי צריכים לחשוב כל דבר פעמיים, שכל אחד מבין שאלול אינו זמן רגיל, וכאשר אין מסיחים דעת מן המציאות של אלול, מקבלים בזה חיזוק גדול והרבה כוחות להתקדם הלאה, להגיע לשלימות לזכות בדין.

וכבר תיאר הגר"ס באור ישראל (מכתב י"ד) כיצד היה נראה חודש אלול: "מלפנים כאשר ידעתי כל איש אחזו פלצות מקול הקורא קדוש אלול", מפני שהיה הרחוב מלא יראת שמים, וכבר בימיו היתה ירידה בהרגשת האלול, ועל אחת כמה וכמה יש לנו לחשוש ולהשתדל, להרגיש מעט את חרדת האלול, כי ישנם אנשים אשר מסיחים דעת מן היראה, ומשלים את עצמם בכל מיני מחשבות מוטעות שלא יענשו על חטאם, וישנם אנשים שחוטאים ומאמינים שיוכלו למצוא תיקונים למעשיהם.

לכן עלינו להגדיל היראה בלימוד ספרי המוסר אשר נועדו להזכיר את הדברים הפשוטים הנשכחים, כמו שכתב המסילת ישרים בהקדמתו "כי לא תמצא ברוב דברי אלא דברים שרוב בני האדם יודעים אותם ולא מסתפקים בהם כלל, אלא שכפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמיתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה", שכאשר זוכרים את אלו הדברים כל ההנהגה היא אחרת, ואין מספיק לחשוב מחשבות של יראה בלא ספרי מוסר, מפני שאדם אינו שולט על מחשבתו, כלשון הגר"ס באגרת המוסר שהאדם חפשי בדמיונו, ואף אם יתחיל לחשוב על עולם הבא, סוף מחשבתו להמשך אחר עולם הזה. לכך העצה היא ללמוד בספרי המוסר, שעל ידי ראיית הדברים הכתובים, אין מסיחים דעת מעיקרי האמונה.

כל ההתחלות קשות - מכאן ואילך יערב לכם

ובאמת הגר"ס הוסיף גם 'להקטין הנסיון', ומן הראוי להתבונן כיצד מקטינים את הנסיון. אמנם פעמים שאדם חושב לעצמו כי עומד בפניו קושי גדול, ותמה הוא כיצד יוכל להיות צדיק לקיים את כל חיוביו, וכסבור שאין הדבר בכוחו כלל, וכאשר אם יתבונן מעט יראה שטעה, שאף שהתחלות קשות הרי עם הזמן וההרגל נעשה קל מאד.

יתר על כן במשך הזמן יש גם עריבות והרגשה מאד נעימה, כמו שכתב רש"י (שמות יט, ה) "אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות", כי דברי תורה יש בהם טעם

ומתיקות כמו שכתוב (תהלים יט, יא) "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים", ומצינו שתורה נמשלה בכל מיני לשונות: לחם, בשר ויין, דבש וחלב, וכאשר אדם לומד בריכוז המחשבה הרי יופי התורה מרתק ומעניין אותו, ומתקיים בו מאמר התנא (אבות ו, ד) "אשריך בעולם הזה" כפשוטו! וכן אדם שעושה מעשים טובים יש לו הרגשה נעימה ביותר, והתענוג שיש בתורה ומעשים טובים מועיל להקטין הנסיון.

וכמו כל אדם שמבקש חיים טובים בעולם הזה, שעליו לעבור קשיים ולעבוד קשה בשבילו, כן לימוד התורה, כמו שסיפר לי בן עשירים שלמד בישיבה, שכהיום הוא עסוק במסחר ומרויח ואין תורתו אומנותו, ואמר כי עכשיו הוא שם לב שבישיבה לא ניצל את הזמן ללמוד כראוי, מפני שעכשיו הוא קם בשעה מוקדמת בשמחה ללא קושי, וכל היום ראשו מונח בעסק המסחר, וכן ממחר הוא לישון בשעה מוקדמת שיוכל לקום למחר לעסקיו, שהרי אם יהיה עייף לא יוכל לנהל את עסקיו כראוי, ומתפלא מדוע בישיבה לא עשה את כל החשבונות הללו.

אכן זהו מפני שלא ידע את חשיבות עסק התורה, כיון שהרגשת הרווח בלימוד התורה תלויה באמונה, ואינו מוחשי כמו הרווח שבעסק המסחר, כי במסחר אדם רואה את הרווח מיד, ואילו בתורה יקח זמן עד שירגיש את טעמה הטוב, ואף שגם אדם שמבקש ללמוד מקצוע עליו לעבוד קשה, וכגון מי שמבקש להיות רופא, תחילה יש לו ללמוד שנים רבות עם מבחנים, ולעסוק בכל מיני מעשים שפלים להתרגל בחכמת הרפואה, אבל הוא עושה כן מפני שברור לו שסופו להרויח, ואילו בתורה צריכים אמונה להכיר רב חשיבותה וערכה.

וכבר אמרו (אבות ב, א) הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, וכאשר יש בחירה בין תלמוד תורה שהוא חיי עולם לבין עניני העולם הזה שהם חיי שעה, האם יהיה מי שיעדיף חיי שעה על פני החיים הנצחיים? בודאי שלא. וכבר אמרו (אבות ג, ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ, פירוש, "עול מלכות" היינו שירות בצבא ותשלום המסים, "עול דרך ארץ" היינו עבודה קשה לפרנסה, ופשוט שקל יותר לשבת וללמוד מאשר עול מלכות ועול דרך ארץ (כמובן רק למי שיש לו טעם ומתיקות בלימוד התורה) וראוי לאדם שיבחר לקבל עול תורה, כמו שרואים במציאות בסיעתא דשמיא שבני התורה מאושרים, ואילו אחרים רק עושים את עצמם כמו מאושרים.

הכל תלוי בחיזוק האמונה, כמו שאמרו חז"ל (מכות כד, א) "תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה וכו' בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו', בא ישעיהו והעמידן על שש וכו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה". היינו, כי אמנם נאמרו למשה תרי"ג מצוות, אבל לקיים כל מצוה בשלימות, צריך דרגה גבוהה באמונה ובמידות טובות, ולכן צריך לקבל שלימות בענינים אלו, כדי שעל ידי זה יהיו כל המצוות בשלימות, והם הם הדברים שדוד המלך העמיד שהם מידות טובות, ודרגות גבוהות מאד של מדת חסידות, שעל ידם ניתן להגיע לשלימות בכל התרי"ג מצוות, עד ימי חבקוק שאז נחלשה האמונה, והיו צריכים להתחיל קודם בחיזוק האמונה, שכאשר האמונה היא חזקה וברורה, מבינים ויודעים שיש עולם הבא ויש גיהנום, ועול תורה עדיף מעול מלכות ועול דרך ארץ.

נסיונות מחמת קדושת הימים

בעמדנו עתה בחודש אלול שהוא זמן של ימי רצון וסיעתא דשמיא, הרי ידוע שבימים שיש בהם השפעת קדושה גם הנסיונות רבים, כמו שאמר הכתוב (קהלת ז, יד) "זה לעומת זה עשה האלקים", וכגון מה שמצינו בירושלמי (מועד קטן ב, ג) שימים טובים ומועדים ניתנו לעסוק בהם בתורה, ומכל מקום ישנם אנשים שאוכלים ושותים ופוחזים בהם, אף שהמצוה היא בשמחה של מצוה ולא של הללות, והם מן הנסיונות הבאים מחמת קדושת היום.

וכן שבת שהוא יום של קדושה שיש בו השפעה לתיקון כל המעשים בשבוע שעבר ולהצלחה בשבוע הבא, לכן יש קשיים מיוחדים עם יצר הרע של שבת, כמו עיתונים עם דברי בטלה (שאיני יכול לומר עד כמה גרועים הם) שמודפסים לקראת שבת. החכם עיניו בראשו לבקש עצות, מה הם הדרכים לעמוד בנסיונות אלו. ואספר לכם מה ששמעתי פעם ממלמד אחד, כי תלמידו שהם ילדים בחיידר לומדים בששי ושבת שמונה עשרה שעות, ויחד עם זאת מקיימים את סעודת השבת כתיקונה, כמו

שכתוב (שמות כ, ז) "זכור את יום השבת לקדשו", שצריכים לשיר זמירות בשבת משום קידוש היום בדברים, וכיון שהילדים אין להם הרבה מה לעשות מלבד צרכי גופם, לומדים הם בששי ושבת שמונה עשרה שעות!

וכן היא המדה בימי הרצון של חודש אלול, כמו שידוע משנים עברו יש בישיבה הק' נסיונות בימים הללו, ואמנם זה כמה שנים שנתחזקה הישיבה באופן מופלא וכבר אין הדבר בגדר סוד, יש בישיבה נסים נסתרים שאינם באורח טבעי, ומן הראוי לידע שהצלחת הישיבה תלויה בזכויות של מעשים טובים, התמדת התורה, תפילה ומוסר, ומניעה מלדבר בעניני הישיבה, שאין תועלת בדברים בטלים אלו, וכל חיזוק הישיבה היה בזכות אותם שקיבלו על עצמם להמנע מדיבורים הללו. ועל אחת כמה וכמה אלו שחושבים לפעול למען הצלחת הישיבה בכח הגוף, הרי טעות היא בידם, ואינם מאלו שכתב הרמב"ם שהם חשובים כשבט לוי, כמו שכתב הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל) כי שבט לוי אינם זוכים לעצמם בכח גופם, שאין זו הדרך להצלחה של מקום תורה.

וכבר הבאנו את הגמרא (גיטין ז, א) שהיו בני אדם שעשו צרות למר עוקבא, ושלח לשאול את רבי אלעזר מה לעשות, והשיבו רבי אלעזר השכם והערב עליהם לבית המדרש והם כלים מאליהם. ויש לנו ללמוד מכאן את המוטל עלינו, להוסיף התמדה בתורה ובתפילה, וגם להמנע ממחשבות בטלות על דברים שאין בהם תועלת, אלו הם הזכויות של הנסים הנסתרים. ציבור של בני תורה הוא כמו אדם גדול, וכמאמרם (סוכה נב, א) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, היינו מפני שיש לו כוחות יותר גדולים, ומצינו במעלת הציבור (אבות ב, ב) שזכות אבותם מסייעתם, ואף שגם יחיד יש לו זכות אבות, אינו דומה לזכות אבותם של הציבור, לכן צריכים אנו להזהר ביותר בכל דרכי ההנהגה הראויה.

הרי לנו דרך ארוכה וקצרה, שאף כי ארוכה היא, הרי כתב רבינו יונה (שע"ת ב, י) שבהכנס האדם בדרך הטובה, כבר מעתה הוא בעל תשובה גמור, "ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה!" - כמו שכתב רבינו יונה. יש לנו את הדרך הבטוחה להצלחה, לתשובה שלמה, לכתובה וחתימה טובה.

מאמר ד

הכנה לראש השנה

ערב ראש השנה תש"ע

אמונה בשכר ועונש

הדבר הראשון שחשוב מאד זהו האמונה בשכר ועונש, אשר מביאה בהכרח לאימת הדין, כמו שהיתה מלפנים חרדת האלול, שידע האדם שיש דין וחשבון, ויבא במשפט על כל מעשיו, כי אין העולם הפקר, וכאשר אינו יודע אם יזכה בדין בראש השנה, הרי בודאי ירגיש היטב את אימת הדין.

והכל תלוי לפי מעשי האדם, שאם עושה הוא כל מה שהוא חייב, יצא זכאי בדין ויכתב בספרן של צדיקים, אבל אם יש דברים שחייב לעשותן ואינו עושה, או שאסור לעשותן והוא עושה, וכן בדיבורים, אם דיבר מה שאסור לדבר, או שנמנע מלדבר מה שצריך לדבר, אזי אינו זוכה בדין.

וכן מחשבות, שישנן מחשבות המביאות גיהנום, כמו שנאמר (קהלת יא, י) "והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך", ודרשו חז"ל בנדרים (כב, א) "כל הכועס כל מיני גיהנום שולטין בו שנאמר והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ואין רעה אלא גיהנום וכו'", עיין שם.

ואומרם כל מיני גיהנום שולטין בו, היינו, שבעה מדורים של גיהנום, והוא נורא ואיום, שהרי אמרו (ברכות נז, ב) שהאש שלנו היא אחד מששים מאש של גיהנום, ואין לנו מושג עד כמה גדולים הם יסורי הנפש, שהגוף הגשמי אין בכוחו לעמוד ביסורים כאלו, והנפש חזקה היא יותר מן הגוף ויכולה לעמוד ביסורים, אבל אף כי קיימת היא, הרי היא סובלת יסורים איומים.

ואמנם צדיקים זוכים לקבל עונש חטאייהם כאן בעולם הזה, אשר קל הוא ביותר מיסורי הגיהנום בעולם האמת, ומצינו אצל רבינו הקדוש (ב"מ פה, א) שאמר חביבין יסורין, גם הובא שם, על רבי אלעזר ברבי שמעון, שביקש מן היסורים שיבואו עליו, כי מי שיש בו כח לסבול יסורים, הרי כדאי לו שיבואו עליו, במקום יסורי הגיהנום הקשים יותר, וידוע כי השל"ה הק' התפלל שלא יאכל את עולמו הבא בחייו.

וגמרא ערוכה היא (סנהדרין קא, א) שאמר רבי עקיבא לרבי אליעזר בן הורקנוס, שנתייטר ביסורים קשים קודם פטירתו, "כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש, אמרתי שמא ח"ו קיבל רבי עולמו, ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח", היינו כדי שיוכל רבי אליעזר לבא לעולם הבא בלא יסורים, כמו שמצינו בש"ס (כתובות קג, ב) לשון "מזומן לחיי העולם הבא", ופירשו בתוספות (ד"ה מזומן) דהיינו בלא דין ובלא יסורים.

דין ומשפט בראש השנה

וכאשר האמונה ברורה היא, הרי יודעים שיש דין ומשפט בראש השנה, וכפי משקל הזכויות והעוונות קובעים על השנה הבאה, מי יחיה ומי ימות, מי בקצו ומי לא בקצו, מי ינוח ומי יתיסר, כל מאורעות השנה יהיו לפי משפט ראש השנה, ואף מי שעברה עליו השנה בשלום ובטוב, הרי היו אחרים שלא זכו לכך, ובודאי אינו מקרה, אלא מפני שכך נקבע במשפט ראש השנה הקודם.

כמו ששמעתי מהגה"צ מוהר"א לאפיאן זצ"ל, בדברים שנשא לפני שנים רבות בישיבה הק', כי יש פעמים שאדם משלה את עצמו, הרי עברתי בשלום משפט כמה וכמה שנים, ומן הסתם חזקה שאעבור בשלום גם השנה, ומחשבת טעות היא זו, כי יתכן שכבר בשנים עברו דנוהו חלילה לקיצור ימים, וכאשר מתחילת בריאתו נקצב לו סך שנים, הורידו לו בשנים קודמות כמו שנה או שנתיים מחייו, ואף כי עתה אינו מרגיש בזה כלל, הרי באמת כבר נענש לעתיד על חטאיו. וכן כתב הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם (הלכות תשובה ג, ב): "לא כמו שהוא סובר שכשאמרו רשעים נחתמין לאלתר למיתה שמיד מתים, ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו", עכ"ל.

לכן אדם שמאמין בדיני ראש השנה מוכרח הוא לפחד, ועליו לעשות חשבון הנפש ולחפש תיקונים, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ב, יד) "בעשרת ימי תשובה, הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו שכל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלקים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים", כי אך דבר טבעי הוא שהירא את דבר ה' יפחד מן המשפט, כמו שמצינו אצל המצרים (שמות ט, כ) "הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", אדם שידע שיש משפט, עושה את כל ההשתדלות שבידו, לצאת זכאי בדין.

שמחים בדין, מדוע?

ומצינו בירושלמי (ר"ה א, ג) "אמר רבי סימון כתיב כי מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים וכו' אי זו אומה כאומה הזאת בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא אבל ישראל אינן כן אלא לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחים זקנם ואוכלין ושותין ושמחים יודעין שהקב"ה עושה להן ניסים", ע"כ. ובפשוטו אינו מובן, מי ערב לאדם שיצא זכאי בדין, ועל סמך מה בטוחים ישראל שיעשה להם הקב"ה ניסים.

אמנם באמת עיקר השאלה בטעות יסודה, ואקדים מה ששמעתי פעם מאדם א' שסבל יסורים לעת זקנתו, וכאשר נשאל לשלמו השיב באידיש, "ס' איז אזוי גוט אז בעסער קען ניט זיין", מצבי טוב הוא עד כי אין יותר טוב ממנו, כי מן השמים נותנים לאדם מה שטוב בשבילו, כמאמרם (ברכות ס, ב) כל דעביד רחמנא לטב עביד, ואף היסורים שבאים עליו הם להיטיב עמו.

משל למה הדבר דומה, לניתוח שנעשה בשביל הצלת חיים, הרי אחרי הניתוח ישנם יסורים איומים, אבל החולה שמת, כי על ידי הניתוח יבריא ממחלתו, כך הם דיני שמים, שכל יסורים הבאים על האדם הם רפואה לנפשו, אלא שבניתוח אין היסורים מרפאים כי אם הניתוח, ואילו בדיני שמים

היסורים עצמם הם הרפואה והתיקון לנפש האדם, אם הוא רשע תכליתם לכפרת עוונות, ואם צדיק הוא כבר נאמר (תהלים יא, ה) "ה' צדיק יבחן", שהיסורים באים עליו להרבות שכרו.

ומבואר כי עונשי שמים אינם כעונשי בשר ודם, שאין ענינם בתורת נקמה על העבר, אלא עיקרם להיטיב עם האדם וכמבואר, ומעתה הרי אף כאשר נגזרו על האדם בראש השנה יסורים, יש לו לשמוח בהם שאינם אלא לטובתו, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ב, ד) "וכאשר יקבל האדם את מוסר השם, ויטיב דרכיו ומעלליו ראוי לו שישמח ביסוריו, לפי שהועילוהו תועלות נשגבות, ויש לו להודות לשם יתעלה עליהם כמו על שאר ההצלחות". נמצא, כי יהיה איך שיהיה, מה שיגזר בדין הוא לטובת האדם, לכך ישראל שמחים בדין.

פסוקי ברכת כהנים - יסוד האמונה

ועיקר הדין תלוי במעשי האדם, שאם עוסק בכל מה שהוא חייב, זוכה להכתב בספר חיים טובים. ומן הראוי להזכיר בזה, מה שאנו אומרים בכל בוקר לאחר ברכות התורה, פסוקי ברכת כהנים מן התורה שבכתב, ומשנה וברייתא כתורה שבעל פה, אשר לכאור' יש להבין, מה ראו חכמים לקבוע דוקא פסוקים הללו, הרי בתורה ישנם עוד פסוקים רבים, מהם פסוקי עשרת הדברות, ומדוע קבעו דוקא פסוקי ברכת כהנים לאומרים כל יום, הלא דבר הוא.

וכן במשניות, הלא בפשוטו היה ראוי יותר להזכיר את המשנה הראשונה במסכת ברכות, מאימתי קורין את שמע בערבית, המדברת בעניני קבלת עול מלכות שמים, מה גם שהדינים המוזכרים במשנת אלו דברים ברובם כמעט ואינם נוגעים למעשה, כי מצות פאה נוגעת היא רק לאדם שיש לו שדה, ומצות ביכורים אינה אלא למי שיש לו פירות משבעת המינים, ונוהגת רק בזמן המקדש, וכן ראיון היא מצות עולת ראייה שנוהגת רק בזמן המקדש שהיו קרבנות, ואינה אלא שלש פעמים בשנה, ומה ראו חכמים לקבוע דוקא משנה זו בסדר התפילה.

והנראה לפרש בזה, כי פסוקי ברכת כהנים מלמדים את יסוד האמונה, שכל מה שיש לאדם הוא מאתו ית', הפסוק הראשון "ויברך ה' וישמרך" - בלא ברכת ה' אין שמירה, "יאר ה' פניו אליך ויחנך" - הארת פנים ונשיאת חן מאת ה', שבלא זה אין כלום, "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" - שהשלום גם הוא מאת ה', ורק מכח חיזוק האמונה בדברים הללו אפשר לזכות בעולם הבא, ואף העולם הזה של לומדי התורה הוא טוב יותר, שמרגישים אושר רב ונעימות בלימודם, שכל עניני העולם אינם אלא תחליף לאושר התורה, כמו תרופות הרגעה שאין בהן תועלת אלא לזמן.

תורה וגמילות חסדים

ומה שקבעו לומר את המשנה ממסכת פאה, נראה הטעם בזה, כי בסוף המשנה הוזכרו שני דברים עיקריים, גמילות חסדים ותלמוד תורה, שאין להם שיעור לא למעלה ולא למטה, וכגון תלמוד תורה, הרי אדם שהוא אנוס יכול לקיים מצות תלמוד תורה גם בקריאת שמע שחרית וערבית, וכאשר אדם מוכרח לעסוק כל היום לפרנסתו הרי הוא מקיים המצוה אף בשיעור מועט של קריאת שמע שחרית וערבית. אמנם מי שיש לו זמן פנוי, חייב לנצלו לתורה או לחסד, וכשם שתלמוד תורה כנגד כולם, כן גם ביטול תורה כנגד כולם.

ואף לענין גמילות חסדים, מי שיכול לעשות חסד ואינו עושה, זאת מן החמורות כמו שכתב רבינו יונה (שע"ת ג, יג) "כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חברו אם דל ואם עשיר, וזאת מן החמורות ומן העקרים הנדרשים מן האדם, שנאמר (מיכה ו, ח) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד", כי ה' דורש מן האדם שיהא החסד בטבעו.

הרי למדנו בדברי המשנה שצריך להיות לאדם סדר יום קבוע של תורה וחסד, ומלבד החיוב הרי יש בכך נעימות מיוחדת, כי דברי תורה מתוקים מדבש ונופת צופים, וגם עשיית חסד היא אהובה ונעימה מאד, כמו שידוע שאדם שעושה חסד מרגיש נעימות מיוחדת, וחייב אדם בזמנו הפנוי לעסוק בתורה או בחסד, שאם קשה לו לעסוק בתורה, לכל הפחות יעסוק בגמילות חסדים.

ואף הברייתא שאנו אומרים בברכות השחר, "אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ואלו הן כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת בית המדרש שחרית וערבית

והכנסת אורחים וביקור חולים והכנסת כלה ולוית המת ועיון תפלה והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כולם", הנה כי כן מרבית הדברים הנזכרים, הם עניני גמילות חסדים, ונוסף עליהם רק עיון תפלה, כי התפלה גם היא מוסיפה באמונה, ותלמוד תורה שהוא כנגד כולם.

מעתה כאשר יתחזק האדם במחשבת האמונה, ירגיש היטב את אימת הדין, שהרי אין ביכלתו לדעת אם יצא זכאי בדין, ועוד אפשר שחטא בשגגה שאף עליה יש עונש, כמו שכתב רבינו יונה (שע"ת ד, טו) כי השוגג ענוש יענש, ומאידיך יש לשמוח בדין שהוא לטובת האדם, "בעסער קען ניט זיין", שאין טוב יותר ממה שנגזר עליו, כי היסורים מוכרחים הם כמו ניתוח, שאם מזניחים את המחלה הרי הרפואה יותר קשה, והקב"ה הוא המנתח הטוב ביותר שעושה את הניתוח הטוב ביותר.

אברה ממך אליך

והנה בפיוט כתר מלכות להר"ש אבן גבירול כתב, "ואם תבקש לעוני אברח ממך אליך ואתכסה מחמתך בצלך", וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (ר"ה ד, ז) "לפי שהם ימי עבודה והכנעה ופחד ומורא מהשם ויראה ממנו ומברח ומנוס אליך", היינו, שהאדם בורח אל הקב"ה מפני הפחד ממנו ית'.

ויש לפרש בזה, כי הנה מי שמפחד משונא שמבקש להרע לו, הרי עליו לפייס אותו, וגם אז אינו בטוח שיועיל, לכך הוא בורח ממנו, וגם מפייס אותו, אבל הקב"ה האב הרחמן המרחם, הרי הכל תלוי בידו ית', וכאשר הפחד הוא ממנו גם הבריחה היא אליו, מפני שיכול האדם לומר לה', מקבל אני על עצמי לקיים כל המצות, שהרי זהו רצון ה', ואזי בודאי לא יחסר לו כלום, שהרי הכל בידו כאמור (תהלים ל, ו) "חיים ברצונך", וכל רצון ה' הוא להיטיב עם האדם, וכאשר יראה שתשובת האדם שלמה יתפייס וימחול עונותיו.

חידושו של הירושלמי

והלום ראיתי דבר נפלא בקונטרס על ימים הנוראים שהביא מדברי הירושלמי, כי בראש השנה אין דנים את האדם לפי מעשיו לשעבר, אלא לפי מעשיו ביום ראש השנה עצמו, שהכל תלוי מה הם מעשיו דיבוריו ומחשבותיו ביום ראש השנה, וכאשר באותו היום דרגתו הרוחנית טובה, הרי הוא צדיק גמור, ונכתב ונחתם לאלתר לחיים לשנה טובה, שאף שהיה בעברו בטלן ומדבר לשון הרע ובעל מדות רעות, מאחר שביום ראש השנה היטיב את דרכיו וכבר אינו עושה כן, הרי נשתנה מצבו ונהפך לאדם אחר.

ושמעתי סיפור על אחד שהיה מפורסם שמו לאדם גדול, והיה אדם אחר שביקש לתהות על קנקנו, להכיר האם אכן גדול הוא כמו שמספרים עליו, ונתאכסן בביתו משך שלשה ימים, ולא ראה עליו שום הנהגה מיוחדת, וכאשר שב מאוכזב מביקורו אצלו, שאלוהו, וכי ראית בהתנהגותו פגם מה, או איזו הנהגה של קטנות בדרגה נמוכה, והשיב כי לא ראה שום דבר לשלילה, וכל הנהגתו היתה כפי ההלכה עם מידות טובות, אלא שמכל מקום לא ראה בו שום הנהגה מיוחדת, ואמרו לו, כי עצם הדבר ששהית במחיצתו שלשה ימים, ובכל אותו הזמן לא ראית בו שום פגם, זה עצמו מראה על גדלותו. אכן לפי המבואר, בראש השנה די בהנהגה טובה של יום אחד בלבד, שעל ידי שהאדם עומד בנסיון משך יום שלם, הראה בזה שנשתנה מצבו מחמת קדושת היום, ועתה הוא צדיק גמור.

חידושו הנפלא של הירושלמי הוא פתח תקוה נכבד, וכן אמר לי אחד ששמע את הדברים והיו לו למשיב נפש. אשרינו שיש לנו את דברי חז"ל, ויודעים אנו מה לעשות בסיעתא דשמיא. יהי רצון שנזכה לכתיבה וחתימה טובה!

מאמר ה

הדרך לתשובה

אלול תש"ע

תשובה שלמה בשעה קלה

אנו עומדים כבר בסוף אלול, שבוע לפני ראש השנה. כולם רוצים וחושבים, איך לזכות לכתיבה וחתימה טובה. אמנם הזמן קצר, אך יש כלל שלימדו לנו חז"ל (יומא לח, ב) הבא ליטהר מסייעין אותנו, ועל ידי שאדם בא ליטהר זוכה לסייעתא דשמיא למעלה מן הטבע, ונתבונן בדבר כיצד זוכים לזה.

רבינו יונה בשערי תשובה בדרך השלישית (ב, י) כתב, שאדם שעומד בשפל המדרגה וצריך לעשות תשובה, יכול הוא לזכות לתשובה שלמה ברגע אחד, והדגיש זאת בדבריו שם כמה פעמים: "ברגע קטן יצא מאפילה לאור גדול", "ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה", על ידי מחשבה אחת והחלטה לא קשה, כבר "עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר", שהוא כבר לא האדם הקודם, אלא כקטן שנולד בלי חטא.

גדולה מזו כתב רבינו יונה שם, כי על ידי שיקיים את הדרך הזו "צדק נפשו בשעה קלה", והיינו שלא רק שעשה תשובה על העבר, אלא עתה הוא נחשב לצדיק גמור, במה הוא נחשב לצדיק? כי בהחלטה זו שיקבל על עצמו, "קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים", ונמצא שיש לו כבר מעתה זכויות של מעשים טובים רבים שאין לשערם, כל מה שעתיד לעשות בהמשך חייו, ונראה ללמוד מדברי רבינו יונה איך זה יכול להיות דבר כזה.

מוסר החכמים והמוכיחים

וכה הם דבריו שם: "כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים יקשיב וישמע ויכנע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם. והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפילה לאור גדול, כי עת אשר יאזין ויסכיח ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר. ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים, ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה", ע"כ.

והן דברי רבינו יונה כתובים בדקדוק רב ללא אף מילה מיותרת, והזכיר בלשונו 'חכמים', 'ומוכיחים', ושני חלקים הם, חכמים הם בעלי הידיעות שיודעים מה היא דרך התורה, מה זה חטא ומה היא מצוה, ומוכיחים הם אלו שמפחידים אותו בדברי תוכחה ומוסר, שיקבל קצת יראת העונש או אהבת העולם הבא, וצריך לשמוע את מוסר החכמים והמוכיחים, ידיעות חשובות עם תוכחה ביחד, והחכמה כוללת גם עצות איך להתנהג, וכיצד להתגבר על הקשיים, יחד עם תוכחה, שידע מה הם החטאים שלו.

והזכיר רבינו יונה בדבריו 'שישמע' מוסר החכמים, והיינו סתם שמיעה, ואחר כך הוסיף 'יקשיב וישמע' ויכנע ויחזור בתשובה, שהוא רוצה לשמוע, ומעניין אותו לדעת מה בדיוק אמרו, כי 'יקשיב וישמע' זהו לשון קבלה, כמו שכתוב (שמות יט, ה) "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי", שהוא שומע טוב את מה שאומרים החכמים והמוכיחים, והוא מבין שהם צודקים, 'ויכנע' - שאז הוא כבר נכנע, והוא מרגיש שאינו בעל מדרגה כמו שחשב מקודם.

על ידי הדברים האלו 'יחזור בתשובה' על העבר, שהוא כבר נכנע ומבין שעד עכשיו לא היה טוב כמו שצריך להיות, והוא מצטער ואכפת לו על העבר, זה כבר חרטה שהיא החלק הראשון של התשובה, 'ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם' - זה כבר קבלה להבא.

וכן עזיבת החטא, אף על פי שזה דבר קשה, שהרי הרגל נעשה טבע עד שהוא כבר אנוס ממש, מכל מקום יש לכך עצות, אם בדרך של זכויות שמסייעים מן השמים את הבא ליטהר, ואם בדרך הטבע של חכמת הנפש - חכמת בעלי המוסר האמיתיים, ויש דרכים שכל אחד בכוחו - לא יותר מכוחו - יכול לתקן את העתיד.

בכל דור יש מורה דרך לעבודת השם

וכבר כתב החובת הלבבות כי בכל דור ודור יש מורה דרך לעבודת השם, כל אחד לפי טבעו יש לו את מה שהוא צריך לעבודת השם, כי כל אחד יש לו טבע אחר וצריך הוראה אחרת, ואם רוצים ומבקשים רחמים ומתפללים, במעט טרחה אפשר למצוא מורה דרך בזה, כל אחד את מה שהוא צריך לפי דרכו ולפי כוחו, לפי מה שמתאים בשבילו, מפי רב המשפיע או בלימוד ספרי המוסר.

והנה ספר המוסר הראשון שהובאו בו דברי מוסר והדרכה הוא פרקי אבות, כי מתחילה נכתבו כל ספרי הנביאים בשביל הדורות הבאים, כמו שאמרו (נדרים כב, ב) אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד שערכה של ארץ ישראל הוא, ואם כן לעתיד לבא שיתמו חטאים מן הארץ שוב לא יהיה צורך בכל הנביאים כתורה שבכתב זולת ספר יהושע, ונבואות רבות שלא נכתבו בשעתו זהו מפני שלא היה בהם צורך לדורות, וכך המשיכו הנביאים עד זמן תחילת בית שני.

ואחרי הנביאים באו אנשי כנסת הגדולה, כמו שאמרו בתחילת פרקי אבות "ונביאים מסרוהו לאנשי כנסת הגדולה", ושם הובאו דברי הדרכה מאנשי כנסת הגדולה, "הם אמרו שלשה דברים", שנכתבו במשנה בשביל הדורות הבאים, והובאו אחר כך עוד שלשה דברים משמעון הצדיק שהיה משיירי כנסת הגדולה, ומאנטיגנוס איש סוכו שקיבל משמעון הצדיק, ואחריהם באו חמישה זוגות שכל אחד מהם בדורו הוסיף דברי מוסר, שלא נאמרו בדור הקודם, והיה דורו צריך לחיזוק בהם.

ורבינו הקדוש כתב והכניס את כל הדברים הללו במשניות, מפני שראה כי יש בהם תועלת וצורך לדורות, לידע מה הם דרכי התורה והמידות הטובות, מהו היצר הרע והאיך מתגברים עליו, ויש שם הרבה עצות וכללים והנהגות טובות, מילי דחסידותא ומילי דאבות, שכל מילה ומילה היא לימוד בשבילנו, וכפי שהאריכו בספרי המפרשים לפרש כל תיבה ומילה מפרקי אבות. ברם, גם פרקי אבות לא הספיקו אלא לבני הדור ההוא, וזמן לא רב לאחר מכן הכניס רב אשי בתוך הגמרא דברי מוסר חדשים, שאף בהם יש תועלת גדולה בשבילנו.

וכך בכל דור נתחברו ספרי הדרכה ומוסר חדשים, ברמב"ם יש הרבה דברי מוסר, כמה פרקים בהלכות דעות ופרק אחד בהלכות תלמוד תורה, ובסוף כל ספר מיד החזקה יש דברי מוסר ללא אף מילה מיותרת, ורבים מן הראשונים חיברו ספרי מוסר, כחובת הלבבות, מפני שהיו צריכים להוסיף דברי הדרכה בשביל אותו הדור, מה שלא היה צורך לכך בדורות שלפניהם, וכן בדורינו יש ספרי מוסר נפלאים של גדולי התורה והיראה, מה שנוגע למעשה לדורינו אנו, כי רבים בימינו אינם יודעים את דרך התשובה, וצריכים למצוא הדרכה לזה בספרי המוסר.

התעוררות לתיקון המעשים ללא עצבות

בזמנינו יש דבר נפלא המשמח עד למאד, צעירים רבים באים, בפרט לפני ראש השנה, אפילו משיבות קטנות, והם דואגים וחוששים מה יהיה עם יום הדין, אלא שיש מהם אשר באו לידי דכדוך ומתיאשים מעצמם, בדברים שכל השנה הם שבורים מזה, ועתה לפני יום הדין התעוררו לבקש עזרה מה לעשות, והנני רואה אותם שהם בחורים נפלאים עם מידות טובות שאין לשער, ופעמים שניכר עליהם זכות אבותיהם שאף אותם הכרתי בעבר, ויש להם יראת שמים וכשרונות מיוחדים, אך הם אינם יודעים ואינם מרגישים את מעלתם, וצריכים להסביר להם עד כמה בעלי מעלה הם, שאם לא יסבירו להם לא יראו את זה.

והאמת שכבר כתב רבינו יונה בשערי תשובה (ב, ט) "הנה אנשים צדיקים וישרים בלבונתם, שאגה להם כלביא תמיד במחשבותם, וינהמו על חטאיהם כנהמת ים, ועל אשר קצור קצרה ידם מעבודת השם", ומבואר כי אנשים ישרים שואגים במחשבותיהם ומצטערים על חטאיהם, אך לא נכון לעשות

זאת מתוך עצבות ויאוש, אלא כמו ארי השואג במלוא מרץ, כך צריכים להיות בעבודת השם מלאי מרץ להתגבר על היצר, ולתקן את עצמו מכאן ולהבא, ולשמוח בזה שיודעים את מה לתקן.

איני זוכר מלפנים דברים כאלה, צעירים רבים כל כך שנכנסים ליאוש בעבודת השם, ואם כי בודאי שגם בימינו אין זה כל הדור אלא רק כמה מיוחדים, וישנם רבים להיפך אשר אדישים למצבם, כי את זה לעומת זה עשה האלקים, ויש כאלה וגם כאלה, זהו דור הגאולה.

התנאים לתשובה שלמה

ונחזור לדברי רבינו יונה שהתחלנו בהם, מה היא הדרך שאפשר להיות צדיק בשעה קלה, לחיות חיים מאושרים, אחרי שהוא שמע את מוסר החכמים והמוכיחים, 'ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה', והרי החכמים לא יאמרו לו לעשות דברים שאינם בכוחו, רק דברים שבכוחו לעשותם, כי החכמים יכירו ויראו את כוחו, ויאמרו לו לפי מידה מה עליו לעשות, וכיצד הוא צריך לקיים.

וכאשר יקבל על עצמו לעשות ככל אשר יורוהו תופשי התורה, זכה כבר מעתה בשכר על כל המצוות שהוא עתיד לעשות - כאילו שכבר עשאה היום, כי אף שעדיין חסרים לו האמצעים לזה, הרי זה בכוחו והוא מצידו כבר מוכן ומזומן לקיים, ועל כן אין זו רק תשובה על העבר, אלא זכויות שאין לשער על כל העתיד, אפילו על דברים שעדיין הוא לא יודע מה לעשות, יש לו כבר מעתה שכר על כל המצוות, וכבר מעתה קיימת בו קדושת המצוות שהוא עתיד לקיים, אף על פי שעדיין לא קיימם.

ברם, רבינו יונה שם הוסיף תנאי לזה, "ואחרי זאת יום יום ידרוש וישקוד על דלתות מוכיחיו וישכיל מכל מלמדיו", ולא דבר קשה הוא, שימשיך לעשות למחר את מה שהוא עושה היום, ואינו צריך להתאמץ עם יותר כוחות, אלא אדרבה, עם הזמן יתרגל בזה וייקל עליו לעשות כן, אך צריך להמשיך בזה בקביעות יום יום, ואם יתמיד בזה אזי עם הזמן יהיה יותר קל, ואמנם גם היצר הרע מתחזק יותר כמו שאמרו (סוכה נב, א) כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, אבל יחד עם זה מקבלים כוחות חדשים להתגבר על היצר בסיעתא דשמיא, ועל ידי זה האדם מתקדש ומקבל הרגשה מאד נעימה ונעשה מאושר, כידוע שקדושה נותנת הרגשה נעימה מאד.

חזרה תמידית על הדברים הצריכים חיזוק

מה הם הדברים הידועים לנו? הן לא צריכים בכל יום לטרוח לבקש מורה דרך, ויש לנו ספר מסילת ישרים שמראה את הדרך ללכת בה. והמעייין יראה כי כל דבריו פשוטים וברורים הם, ולא נראה בהם שום חידוש מיוחד, וכמו שכתב הרב המחבר בעצמו בהקדמתו, "החיבור הזה לא חברתיו ללמד לבני האדם את אשר לא ידעו, אלא להזכירם את הידוע להם כבר ומפורסם אצלם פירסום גדול".

והוסיף שם לבאר מה התועלת בזה, "אלא שכפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה. על כן אין התועלת הנלקט מזה הספר יוצא מן הקריאה בו פעם אחת, כי כבר אפשר שלא ימצא הקורא בשכלו חדושים אחר קריאתו שלא היו בו לפני קריאתו, אלא מעט. אבל התועלת יוצא מן החזרה עליו וההתמדה. כי יזכרו לו הדברים האלה הנשכחים מבני האדם בטבע, וישים אל לבו חובתו אשר הוא מתעלם ממנה", עכ"ד.

והיינו כי אם לא חוזרים על הדברים הידועים, אזי היצר הרע משכיחם מן הלב, וכמו שאמרו (נדרים לב, ב) "דבשעת יצר הרע לית דמדכר ליה ליצר טוב", כי אם היצר הרע שולט אפילו רגע אחד, כגון שיש איזה תאוה או גאווה, או קנאה או חמדה, מחמת משהו יצר הרע שוכחים את הכל, ולא זוכרים את היראה, כאילו שאין גיהנום ואין עולם הבא, כזה הוא טבע האדם, כי היצר הרע חזק מאד 'ולפתח חטאת רובץ', זו המציאות.

והעצה היא רק על ידי החזרה וההתמדה כמו שכתב המסילת ישרים, וכמו שפירש"י בברכות (לב, ב) על האמור שם ארבעה דברים צריכים חיזוק, ופירש"י, שיתחזק אדם בהם 'תמיד' בכל כוחו, והיינו שאדם צריך להיות בחיזוק תמידי בדברים הצריכים חיזוק, כי בעבור הזמן הרי זה נחלש, לכן צריך חיזוק בקביעות ללא הפסק.

וכמו שכתב בספר הכוזרי לענין שלש תפילות ביום, שהתפילה היא כמו אוכל המשביע עד לפעם השניה שאוכלים, כי הגוף צריך למזון תמידי, וכאשר אדם אינו אוכל בקביעות בצורה מסודרת, הרי הוא רעב ואינו יכול לתפקד כראוי, וכמו כן הנפש צריכה למזון, היא התפילה שמטהרת את הנפש, וכל תפילה מטהרת עד התפילה שלאחריה, משחרית עד מנחה, ממנחה עד מעריב, וממעריב עד שחרית, וכמו שאמרו (ברכות כו, ב) אברהם תיקן תפילת שחרית וכו' יצחק תיקן תפילת מנחה וכו', הרי כי התפילה היא 'תקנה' שמתקנת את הנפש, וכל כמה שתהיה התפילה יותר בכוונה ובפשטות עם הרגשים, מתוך מנוחת הנפש, כך השפעת התפילה גדולה יותר.

ונמצא כי הכל תלוי בדברים הפשוטים ביותר, ומשום כן כתב המסילת ישרים כי "אפשר שלא ימצא הקורא בשכלו חדושים אחר קריאתו שלא היו בו לפני קריאתו אלא מעט", אלא שצריך לחזור בקביעות על הדברים הפשוטים, ואין זה קשה, כי יש ספרי מוסר רבים שמעניינים ומושכים את הלב, וכל אחד צריך לקחת ספר מוסר מפני שזה מעניין, לא מתוך הרגשת החיוב, כי הלומד מתוך הרגשת החיוב זה לא ישפיע, שהרי אינו לומד מאהבה אלא מיראה בכפייה, אבל אם זה מעניין ומושך, זהו לימוד מאהבה שמשפיע מאד.

והאריך המסילת ישרים בספרו להסביר את הדרך לשלימות, אשר שלימות כוללת כוללת הרבה דברים, יראה, אהבה, דביקות, תורה, מידות, ויש דרכים לקניית הדברים האלה, והמסילת ישרים מבארם בלשון קצרה, [וכבר אמר הגר"א ז"ל שאין מילה מיותרת בספר מסילת ישרים עד פרק י"א, והוסיף ואמר שאם היה חי בתקופתו היה הולך ברגליו מוילנא עד לאמשטרדם כדי להכירן] מה הדרכים לקנותם, ומה הם המפסידים, ומה הדרכים למנוע את המפסידים, דרכים כאלה שהצלחתם בטוחה ללא כל ספק, והבא ליטהר מסייעין אותם.

עיקר הטעון תיקון בימינו - מידות טובות

וצריכים אנו לדעת כי עיקר מה שצריך להשתדל לתקן בזמנינו זה ענין המידות, שהרי מידות רעות הם חטא החורבן, מרן החפץ חיים ז"ע חיבר ספרים על מידות טובות כדי לקרב את הגאולה, וכל כוונתו בספריו היתה להחזיר לתורה ולמידות טובות ולמצוות, בהמון עצות ודרכים הכתובים בספריו, ומי שקורא בהם בקביעות זה מוכרח להשפיע עליו.

והנה מידות טובות יש בהם דרגות רבות לאין מספר, ויש אנשים אשר אוהבים לעשות חסד בטבעם ויש להם מידות טובות אך הם מתביישים או שאינם יודעים להשתמש עם מידותיהם הטובות, וידוע כי מי שיש לו מידות טובות ואוהב לעשות חסד ואינו יודע כיצד לעשות זאת, הרי הוא מרגיש ריקנות ואינו יודע מה חסר לו, מפני שיש לו מידות טובות והוא לא מוציא אותם אל הפועל.

וכאשר מרגישים ריקנות מחפשים במה למלאותה, ויש שממלאים את הריקנות עם מידות רעות, על ידי שמחפשים תירוצים של מצוות כדי להוציא לפועל את המידות הרעות, וכל אחד יתעורר בעצמו לתקן את הטעון תיקון אצלו.

התגברות היצר בזמנים של קדושה

וידוע שכח היצר מתגבר בזמנים של קדושה, כמו בימי ששי ושבט, שאף אלו המתמידים בתורה בכל ימות השבוע, יש מהם אשר מתרפים מן התורה בימי ששי ושבט, וכן באלול יש יצר הרע חזק מאד, מפני שיש התעוררות גדולה, כי בימים אלו יש השפעת קדושה, וחיזוקם של בני התורה משפיע לעורר אף את הרחוקים, וכיון שכן, זה לעומת זה עשה האלקים, שיש נסיונות קשים באלול.

וכן ששי ושבט שהם ימים שיש בהם קדושה, שבת הוא יום מנוחה וקדושה, וכפי שאנו אומרים בתפילה והנחילנו ה' אלקינו באהבה וברצון שבת קדשך - נחלה שאין לה הפסק, ומבקשים שהשפעת השבת תימשך על כל ימות השבוע, וכן יש תפילות מיוחדות בשבת כמו 'וטהר לבנו לעבדך באמת' שאין מבקשים על כך בכל ימות השבוע, כי לא שייך לבקש על דרגות כאלה בימות החול אלא בשבת, לכן זה לעומת זה עשה האלקים שיש בטלה בימים אלו, וצריכים לשים לב שימי ששי ושבט הם כמעט שליש מן החיים, ולא להפסידם כך.

חשבון הנפש בכל דבר

וכל אחד יוכל למצוא דרכים בספרי המוסר ואצל חכמי הנפש, ויחשוב תמיד מה היא ההשגחה בכל דבר, מדוע הצלחתי ומדוע לא הצלחתי, ומה היא המידה כנגד מידה בכל דבר ודבר, וכגון יסורים שבאים עליו, יחשוב בלבו שאם הוא רשע הרי הם לכפרת עוונותיו, ואם הוא צדיק הרי אלו יסורים של אהבה, וכן יראה אם קיבל את רכושו ועושרו כנסיון העושר, או שהוא רשע שמקבל את שכרו בעולם הזה, וידוע שהשל"ה חיבר תפילה שלא יאכל את עולמו בחייו, וכן יש גמרא (סנהדרין קא, א) שאמר רבי עקיבא לרבי אליעזר שמא ח"ו קיבל רבי עולמו וכו', והיינו אפילו רבי אליעזר בן הורקנוס שהיה בור סוד שאינו מאבד טיפה ועליו אמר רבי יוחנן בן זכאי שהוא מכריע את כל חכמי ישראל, אף על פי כן אי אפשר לדעת, ויש לחוש שמא קיבל רבי עולמו.

וכן צריך האדם לחשב בכל מעשיו, מדוע הצליח בתורה היום, ומדוע לא הצליח ביום שלפניו, ושמחתו בתורה האם היא מחמת עריבות התורה, או מחמת הרגשת החשיבות, וכמו שהובא בהקדמת נפש החיים על הגר"ח מוואלוז'ין שבכל חידוש שהיה מחדש ושמח בזה היה חושש לנהנה מדברי תורה, והיה מתייגע לסתור דברי עצמו ולחזור ולשנות דבריו ולשקול בפלס שכלו איך להעמיד על האמת בסברה ישרה ובשיקול דעת נכונה, והיינו כי היה חושש שהשמחה אינה מחמת עריבות דברי התורה ואמיתתם אלא מחמת הרגשת החשיבות, כי אמנם ודאי שצריך לשמוח בדברי התורה, וכמו שאמר רב יוסף (פסחים סח, ב) חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי, וצריך האדם לשמוח במעלותיו, אך לא להרגיש חשיבות בהם.

שויתי השם לנגדי תמיד

וזהו מה שכתוב בסעיף הראשון של השולחן ערוך "שויתי השם לנגדי תמיד", לדעת שהקב"ה רואה את כל מה שאני עושה, ואפילו מחשבותי גלויות לפניו ית', והרי זו דרגה גדולה של "קשוט המחשבות" הנזכרת בשערי תשובה לרבינו יונה (ג, כז) שהיא מדרכי זכירת השם יתברך, והיינו בשב ואל תעשה כמו שהאריך בזה הרמ"א, וכן בקום ועשה כמו שכתב המחבר "יתגבר כארי", אנו רחוקים מאד מדרגה זו אבל צריכים לדעת את זה, ולא להיכנס ח"ו בעצבות, אלא לשמוח במה שיודעים את החסרונות שצריכים לתקנם.

וצריכים אנו לדעת כי המחשבות של "שויתי השם לנגדי תמיד" הנזכרות בסעיף הראשון של השולחן ערוך - שייכות הם לכל אחד ואחד, ושמעתי על אדם מהדור שלפנינו שהיתה לו חנות, וכל הזמן גם בהיותו בחנות לא היה מסיח דעת ממ"ש שויתי וגו', אם בא לקוח הרי זה בהשגחה, ואם לא בא לקוח גם זה בהשגחה, אפילו אדם פשוט יכול להיות בדרגה של צדיק יסוד עולם, וכתב המסילת ישירים בסוף הספר "וכבר יכול להיות חסיד גמור איש אשר לא יפסוק מפיו הלימוד כמו מי שמפני צרכו הוא בעל מלאכה פחותה", אפילו פועל נקיון פשוט יכול להיות בדרגה שאין לשער, וכן סנדלר או חייט או כל בעל מקצוע שהוא, אם הוא בעל הבנה ואינו מסיח דעת מן האמונה, הרי הוא בדרגה שאין לשער.

עלינו רק לחשוב על זה, כי אז הבא ליטהר מסייעין אותו, ונזכה לסיוע מן השמים למעלה מהטבע, כל מי שבא ליטהר לפי כוחו בלא עצבות, רק על פי דרכם של המסילת ישירים והשערי תשובה, בדרכים הידועים בצורה קלה לפי כוחו, לא יותר מכוחו, אזי בטוח הוא שמסייעין אותו, והרי הוא מובטח שיזכה לכתיבה וחתומה טובה, ויהי רצון שנזכה לזה!

תפילות הימים הנוראים, כיצד?

עובדא בא לידי בתקופה האחרונה, באברך שהתאונן על מצבו הרוחני שבימי בחרותו היה מתעורר לבכיה בתפילות הימים הנוראים, ובשנים האחרונות הוא מתאמץ ואינו מצליח לבכות, ושלחתי להתייעץ עם מבינים בדבר, והסבירו לו כי עצת היצר היא שמטרידו בשעת התפילה לחשוב על בכייתו, והרי הבכיה אינה עיקר אלא הכוונה. לכך אמרו לו כמו שכתבו בספרים הק' שיתפלל כמו ילד קטן, ויכוון את פירוש המילות הפשוט בלא תוספת מחשבות עמוקות, וירגיש שהוא מדבר עם הקב"ה כמבואר במסילת ישרים פי"ט, וכעבור ראש השנה סיפר לי שאכן עשה כך, והתעורר מעצמו לבכיה יותר מכל השנים, כי אדם שדעתו מיושבת עליו, ומרגיש מה שהוא אומר, הרי בעל כרחו הוא בא לידי בכיה.

"מחשבה אחת של מוסר"

עוד סיפר לי אותו אברך, שהתחיל לחשוב כל יום שלש פעמים ביום, מחשבה על תורה, מחשבה על תפילה, ומחשבה על מידות טובות, מהו מצבו הרוחני בהם, כי אין סוף למדרגות של אהבת תורה, ואין סוף לטעם בתפילה, כמו שכתב השולחן ערוך (או"ח צח, א) שאפשר להגיע עד להתפשטות הגשמיות בתפילה, וכן עשיית חסד אינה נמאסת לעולם, מפני שאדם נהנה מן הנותנה, כמו אם הנותנת לבנה, וסח אותו אברך כי מעת שהתחיל לחשוב כל יום מחשבות אלו, הרגיש התעלות גדולה בתורה בעבודה ובגמילות חסדים, כי המחשבות הם בפנימיות האדם, והשפעתן גדולה יותר מדיבורים ומעשים, כמו שביקש מרן הגרא"מ שך זצ"ל בצוואתו, שיחשבו מחשבה אחת של מוסר לעילוי נשמתו, כי אף מחשבה אחת כוחה גדול להותיר רושם בנפש האדם, וכל עיקר עבודת הנפש היא על ידי מחשבות.

(מדברי רבינו שליט"א בליל הושענא רבה אשתקד, בביהמ"ד "קהל בני תורה" - הר נוף ירושלים)